

Magyarország helye és helyzete az Európai Unióban
- Utolérés és alkalmazkodás -

A

Professzorok az Európai Magyarországiért Egyesület

I. PhD konferenciája

A konferenciát szervezte Prof. Dr. Mihályi Péter

Budapest, 2011

Magyarország helye és helyzete az Európai Unióban

- Utolérés és alkalmazkodás -

A

Professzorok az Európai Magyarorszáért Egyesület

I. PhD konferenciáján elhangzott előadások

Budapest, 2011. november 11.

Elektronikus könyv

Szerkesztette: Nagy Edit

Lektorálta: Prof. Dr. Mihályi Péter

Tartalomjegyzék

Prof. Dr. Mihályi Péter Bevezető gondolatok.....	4
Pap Tibor: A társadalmi felzárkóztatás kohéziós hozadéka: az EU – eddig – hiányzó kisebbségpolitikájából fakadó hatékonyság veszteség és a felszámolását célzó szakpolitikák.....	5
Bertalan András: A magyar mezőgazdaság külkereskedelemre gyakorolt hatása az eu-csatlakozás óta eltelt időszakban	20
Závecz Szilvia: A gyermekszegénység ellen folytatott küzdelmek az Európai Unióban	31
Tematikus program	37

Prof. Dr. Mihályi Péter

Bevezető gondolatok

A latin mondás szerint *poeta non fit, sed nascitur*, vagyis költőnek születni kell, senki sem tanulás és gyakorlás útján lesz igazi poéta. A tudományban azonban nem ez a szabály érvényesül. Még a legtehetségesebb, legszerencsésebb kutatók élettörténetes is azt bizonyítja, hogy az egyetem elvégzésétől számítva is sok-sok évnyi tanulás és gyakorlás szükséges ahhoz, hogy valakiből igazi tudós legyen.

Ez a tanulási folyamat elvben is, és a hazai képzési rendszer formális szabályai szerint is két részből áll. Egyfelől a doktori képzés arra irányul, hogy a reménybeli tudósjelölt három-öt év alatt rágja át magát azon az olvasmány-hegyen, amely az adott tudományág legújabb eredményeit foglalja magában. Erre azért van szükség, mert az egyetemi képzés során – legyen az akár egy- vagy két-fokozatú – csak kivételképpen van idő arra, hogy a diákok megismerkedjenek a kutatások legújabb 15-20 évének eredményeivel. Először az alapokat kell elsajátítani, majd többszöri ismétlés nyomán az agytekervényekben bármikor előhívható módon jól elraktározni. És ez nem csak idő kérdése, praktikus okokból sem kívánatos, hogy minden egyetemi hallgató, tehát az is, aki nem készül tudományos pályára, egy szűk terület még nem teljesen biztos és bizonyított elméleteit tanulja – a mindennapi gyakorlatban használható, biztos ismeretek helyett. Másfelől, a doktori képzés az egyetemi oktatóvá válás állomása is. A PhD hallgatónak azt kell elsajátítaniuk, hogy miként lehet érthetően, élvezhetően és megjegyezhetően ismereteket átadni szóbeli közléssel. Saját tapasztalatomból mondom – ez a nehezebb.

Ezek a felismerések vezettek bennünket, amikor elhatároztuk a PhD hallgatók első konferenciájának megrendezését. Utólag bevallhatjuk, hogy mindannyian, akik részt vettünk a konferencia szervezésében – a PEME elnöksége, a technikai lebonyolításért felelős kollégák – kezdetben komolyan aggódtunk. Féltünk, hogy nem sikerül kezdeményezésünk hírért eljuttatni az egyetemek doktori iskoláihoz, hogy nem lesz elég színvonalas jelentkező, hogy az előadások unalomba fűlnak stb. Örömmel állapíthatjuk meg, hogy az eredmények felülmúlták várakozásainkat. Minden doktori iskolához sikerült eljutnunk, és pont annyi ígéretesnek tűnő jelentkezést – a konferencia-szervezők zsargonjával szólva: *abstractot* – kaptunk, amennyit egy egynapos konferencia elbír. Előadónk úgy érkeztek a konferenciára, mint ahogyan az a tankönyvekben meg vagyon írva: csillogó-villogó PowerPoint prezentációkkal. Működött a technika, az előadók betartották az időhatárokat. És még egy nagy csoda történt: pár héttel a konferencia lezajlása után az előadóktól megkaptuk az elhangzott előadások szerkesztett, írásos változatát is. Így tehát ebben az elektronikus könyvben nem prezentációk találhatók, amelyek csak arra jók, hogy a folyamatban lévő kutatásokba bepillantást nyerjünk, hanem igazi tanulmányok, kész publikációk.

Az indulás sikere kötelez: 2012-ben meg fogjuk szervezni a II. PhD konferenciát.

Pap Tibor

A társadalmi felzárkóztatás kohéziós hozadéka: az EU – eddig – hiányzó kisebbségpolitikájából fakadó hatékonyság veszteség és a felszámolását célzó szakpolitikák

SZTE/GTK-MA—PTE/BTK-Ph.D.

1. Elméleti kontextus

A gondolatmenet abból indul ki, hogy az eddigi kisebbségpolitikai diskurzusok a kisebbségek helyzetének jogi dimenzióját állították középpontban, s ezzel homályban maradt a politikai értelemben egy-egy tagállamon belül kisebbségben lévő közösségek társadalmi hátrányaiból származó gazdasági hatékonyság veszteség. Másrészt a jelen demográfiai trendek mentén, a myrdali ún. kumulatív okság természetéből kifolyólag az EU országokon belül új társadalmi törésvonal van kialakulóban: ez a társadalmi változás a jelenlegi többségek és az etnikai kisebbség (: romák) és/vagy a bevándorlók eltérő demográfiai jellemzőiből adódóan már középtávon is jól kivehető mintázatot alkot¹.

1.1. A közösségi regionalizmus társadalomelméletileg releváns összefüggései

1.1.1. A képviselet és a területiség

Az etnikailag elkülönülő társadalmi nagycsoportok (közösségek) akkor tekinthetők kisebbségieknek, ha a politikai rendszer – azaz a mindenkire kötelező döntések meghozatalának módja – intézményesen ki/elzárja őket a hatalom megszerzésnek lehetőségétől. Ehhez nem kell feltétlenül a kizárás látható eszközeit (pl. apartheid) alkalmazni. A közkeletűen demokráciaként emlegetett többségi elvű döntéshozatal is ilyen eredményhez vezet saját belső struktúrájának (a többség elvének) köszönhetően.

Másik alapvetőnek gondolt feltevésem szerint a hatalom térben mutatkozik meg. A területhez szorosabban/lazábban kötődő képviselet a hatalom médiuma, amely segít annak formát ölteni (érzékeltetővé teszi). Ez az elv érvényesül a többségi, a listás és a vegyes képviseleti rendszerek esetében is².

A harmadik feltevésem szerint a térben koncentrált közösségek politikai emancipációja a szegmentálódás felé próbálja nyomni az adott politikai rendszert. Azaz az

---

¹ Az is prognosztizálható, hogy a két csoport területi helyfoglalása más társadalmi törvényszerűséget követ: előbbiek a leszakadó területeken az ún. szomszédságelv mentén növelik arányszámukat, utóbbiak a csomópontok (nagyvárosok) körül koncentráltan alkotnak lokális (egyelőre csak egy-egy deklasszálódott városrészre vonatkozó) többséget.

² A *területiség nullfokát* az egy körzetet képező szuperarányos rendszer jelenti, ahogy az – szinte egyedülállóan – Izraelben érvényes, azzal az apró kitételrel, hogy ennek hátterében a már emlegetett gyanú hermeneutikája nem tudja nem belelátni a területi elv mentén koncentrált/szegregálódó etnikumok (palesztínok) legitim (demokratikusan bevett eszközökkel történő) háttérbe szorításának szándékát.

etnikai térelhatárolás szándéka nem valami ördögtől való, megalapozatlan követelés, hanem a képviseleti demokrácia belső struktúrájából is fakadó törekvés. Hiszen, ha hatalomra kívánnak kerülni, akkor számarányuknak megfelelően kialakított térszerkezetre/döntéshozatali szintre van szükségük.

1.1.2. A népesedési folyamatok térbeli alakulása

A közösségek számarányának egymáshoz viszonyított alakulása elsősorban a demográfiai folyamatokra vezethető vissza (l. Chizzali, 2010). Ha egy adott területen különböző jellemzőkkel rendelkező közösségek élnek, akkor a téreloszlás előbb-utóbb instabillá válik. Az azonos/hasonló jellemzőkkel bíró közösségek természetes önreprodukciója nincs jelentősebb kihatással a már kialakult téreloszlásra (l. az 1. és a 2. mellékletet), ám az egy adott területen (állam, nagyrégió) belül jelenlévő eltérő tendenciák (romák, bevándorlók eltérő demográfiai mutatói), a migráció (be és kitelepülések) és az asszimiláció ezt nagyban képes befolyásolni (vö. a 3., a 4., az 5. és a 6. melléklettel).

1.1.3. A gazdasági folyamatok térbeli leképeződése

A regionális gazdaságtan eredményei ráirányítják a figyelmet a gazdasági tevékenységek térbeli koncentrációjából (agglomerációk) származó folyamatokra. Itt olyan, zömmel pozitív, extern hatások jelennek meg, amelyek nélkül egy-egy fejlesztési régió nem válhatott volna azzá, ami (Lengyel-Mozsár, 2002). Ebből kifolyólag számolni kell azzal is, hogy a politika a maga szűkös erőforrásait – jó esetben – egy-egy általa uralt térség felvirágoztatására fordítja. Emiatt a többségi politika által nem, vagy csak nehezen uralható térségek a politika szemében automatikusan leértékelődnek.

Ez konkrétan azt jelentheti, hogy elmaradnak a versenyképesség szempontjából szükséges extern hatásokat biztosítandó infrastrukturális/oktatási 'beruházások', hiszen azokat politikailag ésszerűbb a közvetlen szavazatmegterületet biztosító 'saját' területre koncentrálni. Az etnika közösségek által 'uralt', területek így előbb-utóbb hanyatlani kezdenek. Ez még akkor is így történhet, ha közigazgatásilag nem is különülnek el a többségi társadalom által lakott részekről. Ennek következtében beindul a spontán regionalizálódásuk. Más szóval a hátrányok szintjén – az ún. kumulatív okság alapján – válnak homogén (értsd: elmaradott) régióvá.

Ezt észlelve a kérdéses területek közösségeinek tagjai

- a) elvándorolnak további státuszvesztésüket megakadályozandó
- b) igyekeznek a hátrányt mérséklő önszerveződésbe kezdeni.

Ebben az esetben gazdaságilag is megalapozódik a regionalizálódási folyamat. Történik ez annak ellenére, hogy a centralista ideológia tudatosan, a többségi elv pedig spontán módon el akarja a gazdasági/politikai régióvá válást kerülni. A terület veszít népességmegtartó képességéből, periferizálódik.

2. A kisebbségi/bevándorló-kérdés „europaizálódása”

A 2010-es ún. Sarrazin-ügy és az azt követő, a bevándorlók társadalmi felzárkóztatását középpontba állító viták valamint a roma stratégia terítékre kerülése új keretek közé emelte a kisebbségekkel kapcsolatos szakpolitikák EU-s megítélését: a korábban többségében jogi és szociálpolitikai diskurzusból gazdaságpolitikai (humán erőforrás-gazdálkodási) kérdés lett, amely már középtávon is befolyásolja az EU, mint gazdasági nagytérség versenyképességét a globalizálódott piaci viszonyok között. Ilyetén az ezzel kapcsolatos kihívások kezelése immár nem tekinthető egy-egy tagállam belügyének, hanem a közösség egyik központi témájává lett.

2.1. A problémahalmaz alakváltozatai: a Barca-jelentéstől a Sarrazin-tézisig.

Az uralom többségi formájának globális válságára a különböző lokalitások szintjén egymástól markánsan eltérő megoldási kísérletek születtek. Ezek egyaránt képesek lehetnek

jól szolgálni a kitűzött cél elérését. Ahogy téves értelmezésük EU-szintű akadállyá is válhat. Az EU kohéziós és regionális politikája, azok létrejötte óta, a centrum-régiók és kevésbé szerencsés sorsú területeke fejlődésének szakpolitikai összehangolhatóság tekintetében viták keresztüzében áll. A 2008-as válság komoly problémaátértékelési hullámokat is gerjesztett.

Fabrizio Barcanak Danuta Hübner biztosasszony felkérésére az EU regionális politikájáról írott 2009-es, szakmai körökben majdnem a Sarrazin-tézisekkel azonos nagyságrendű vitát kiváltó, jelentése³ (a továbbiakban a Barca-jelentés⁴) 10 pontba sűrített előirányzatának 8. pontjában az eddigi GDP kiegyenlítéses szemlélet helyett hat gazdaságpolitikai szempontból megkerülhetetlen prioritására tesz javaslatot (l. Illés, 2010., illetve Nagy, 2009⁵ .):

- - az innovációk - a klímaváltozás
- - a migráció - a gyermekek
- - a szakképzettség - az öregedés

Meglátása szerint az EU-támogatásokat e prioritásokra kell korlátozni. Az első kettő kivételével e felvetések megjelennek Sarrazin elhíresült téziseinek háttér-indikátorai között is.

A kérdéskörhöz való okkeresés során a német szakpolitikus azonban ezeket a problematikus gócpontokat főként a bevándorlók „számlájára írható”, azok társadalmi csoportját „jellemző”, az ún. német ’munkatársadalom’ a lényegéből kifordított jelenség-halmazként írja le:

- *átlag alatti munkaerő-piaci integráltság,*
- *átlag feletti függőség a szociális ellátórendszerektől,*
- *átlag alatti részvétel az oktatásban és a képzésben,*
- *átlag feletti termékenység,*
- *területi szegregáció és hajlam a párhuzamos társadalom kialakítására, az oktatásra,*
- *átlag feletti vallásosság, melyben növekvő szerepet kap az iszlám hagyományos, illetve fundamentalista értelmezése,*
- *átlag feletti bűnözés, az egyszerű utcai erőszakos bűnözéstől kezdve, a terrorista tevékenység bezárólag.*⁶

2.2. A területpolitika megújításának kisebbségpolitikai hozadéka

A területpolitika megújítását célzó Barca-jelentésben és az ahhoz hasonló javaslatokban/törekvésekben sok megfontolandó gondolat, a problémák reális felvetése található. E gondolatok mellett azonban – nyílt, vagy burkolt, módon – de mindegyikben benne foglaltatnak a források újra felosztására, a régi tagországok irányába való átcsoportosításukra vonatkozó tendencia (V.ö.: Illés, 2010). Amelyek a bevándorlók és a romák társadalmi

³ „Danuta Hübner, regionális politikáért felelős uniós biztos és Fabrizio Barca, az olasz pénzügyi és gazdasági minisztérium főigazgatója. A biztos megbízásából elkészített jelentés kijelöli az európai kohéziós politika alapelveit, és ajánlásokat fogalmaz meg egy tíz pillérrre épülő átfogó reformra.” L: *Barca-jelentés: az uniós kohéziós politika reformjára vonatkozó javaslatokat terjeszt elő Danuta Hübner és Fabrizio Barca.*

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/642&format=HTML&aged=0&language=HU&guiLanguage=en> l.d.: 2011.04.04.

⁴ „A jelentés szerint a kohéziós politika átfogó reformra szorul. Terület-specifikusabb megközelítésre van szükség, **egyértelműbben meg kell különböztetni a gazdasági és a társadalmi célokat** (kiemelés tőlem, PT), világosabban tükröződnie kell a fennálló problémáknak a mutatók használatában és a hatástanulmányokban.” *Független szakértői jelentés az európai kohéziós politika jövőjéről.* = Háttér-munka a DG Regionál. Panoráma 29. http://epa.oszk.hu/01400/01414/00017/pdf/2009_29_21.pdf l.d.: 2011.04.04.

⁵ V.ö.: A Barca-jelentés célkitűzései és prioritásai (Nagy, 2009) = 1. számú melléklet, a szöveg végén.

⁶ A felsorolások magyarított összefoglalóját a következő webhelyről találjuk: http://vastagbor.blog.hu/2010/09/13/sarrazin_konyve (l.d.: 2011.04.04.).

integrációjának az azonos alapú kérdéseit tovább távolíthatják egymástól. A másik közös vonás ezekben a felvetésekben, hogy azok a belső problémák eszkalálódását külső hatások felerősödésére vezetik vissza.

2.3. A kisebbségek/bevándorlók „felelősége”

A romák és a bevándorlók így „felelősek” lesznek a nyugati típusú társadalmak gazdasági teljesítőképességének a visszaeséséért. Sarrazin megoldási javaslatai egyoldalú és elfogult hozzáállást is mutatnak, s korántsem alap nélkül kerültek a rasszizmus-topik alá a német/nemzetközi politikai elméletek mediatizált diskurzusterében:

- *Minden, szociális támogatásban részesülő munkaképes bevándorlót közmunkára kötelezne, mégpedig minden törvényes munkanapon.*
- *Azoknak, akik nem tudnak elég jól németül, kötelezővé tenné a napi részvételt egy nyelvtanfolyamon.*
- *Igazolatlan hiányzás esetén csökkenne a szociális támogatás összege.*
- *Családegyesítést, a korábban bevándorolt külföldi egyén családtagjainak áttelepülését Németországba csak azok számára engedélyezne Sarrazin, akik igazolni tudják, hogy a kérvény beadását megelőző három évben állami (szociális) támogatás nélkül biztosították saját megélhetésüket.*
- *A házastársával egy háztartásba költöző feleség tíz éven át nem lenne jogosult semminemű szociális ellátásra.*
- *Hároméves kortól kötelezővé tenné a bevándorló családok gyermekei számára az óvodába járást, hogy rendszeren megtanuljanak németül.*
- *Igazolatlan hiányzás esetén a gyerek után járó szociális pótlékból csak az élelmezésre szánt összeget kapná meg a családfő.*
- *Kötelezővé tenné a bevándorló gyerekek beíratását napközi otthonos iskolákba, ahol egész nap német pedagógusok felügyelete alatt lennének, és – francia példára – megtiltaná fejkendő viselését az oktatási intézményekben.*

Bár csomagja ebben a formában nagy politikai ellenállásba, de ugyanakkor – a német közvélemény-kutatások szerint – hasonlóan magas társadalmi támogatásban részesült.

3. Szeged MJV antiszegregációs programja

Ahogy az az előző fejezetből is látszik, a Sarrazin-tézisek nem egy addig ismeretlen jelenséget kíséreltek meg felszínre hozni, hanem sokkal inkább már közszájon forgó és szakpolitikai kutatások révén külön-külön aránylag feltártak, de mindenképpen ismertnek mondható tendenciákat jelenítettek meg egy közös platformon. A Sarrazin által megfogalmazott ’társadalmi integráció’ számos eleme ott szerepel a politikai napirenden lévő felzárkóztatási programokban, akár a nyugat-európai bevándorlókról, akár a kelet-közép-európai roma közösségek társadalmi beilleszkedéséről is legyen szó. Így feltételezhető, hogy azok is szorosabb társadalomelméleti vizsgálatra szorulnak. (Én is ezt teszem Szeged Megyei Jogú Város szakpolitikai elképzelésének vonatkozó tervezetével/stratégiájával ebben a fejezetben.)

3.1. Szeged antiszegregációs tervezetének alapjai:

A dokumentum⁷ (a továbbiakban: Szeged ASZT) az ún. integrált városfejlesztési stratégia részeként rendel cselekvési tervet⁸ a megyeszékhelyen belüli szegregátumok⁹

⁷ Szeged MJV antiszegregációs terve – 2008. http://www.szegedvaros.hu/letoltesek/cat_view/302-varosfejlesztes.html?start=10. l.d. 2010.08.21.

⁸ „Az Antiszegregációs Terv célja, hogy a város felmérje azon területeit, ahol a szegregáció már megindult, illetve ahol előrehaladott állapotban van [...] kidolgozzon a szegregáció oldására irányuló programokat.” (l.m., 5. o.)

kezeléséhez. (Az azokban élő népességnek a várost jellemzőhöz képest eltérő mutatóiból¹⁰ adó társadalmi/gazdasági hátrányok kapcsán fellépő problémákhoz.) Így szegregátumnak számít:

„Az Integrált Városfejlesztési Stratégia III., az egyes városrészek helyzetelemzését tartalmazó fejezetében bemutatásra kerültek azon kisebb terület egységek, ahol a népesség társadalmi összetétele és a terület fizikai jellemzői kedvezőtlenebbek. Az alábbiakban meghatározásra kerülnek a legrosszabb státuszú területek, ahol a szegregáció folyamata már megjelent, előrehaladott állapotban van, illetve ebből a szempontból veszélyeztetett területrészek számítanak.

Szegregátumnak azon területeket nevezzük, ahol az aktív korú népességben belül a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők és a rendszeres munkajövedelemmel nem rendelkezők aránya mindkét mutató esetében magasabb, mint 50%.

Várostervezetileg a szegregátumoknak alapvetően két típusa határozható meg:

A) A városszövetbe ágyazódott szegregált, szegregálódó területek (telepszerű környezet)

B) A városszövettől elkülönült, alapvetően nem lakófunkciójú területekbe ékelődött szegregátumok (telepek).” (I.m., 5. o.)

A magyarországi anti-szegregációs tervek (v.ö.: pl. Kecskemét antiszegregációs terve, Petrás, 2008)¹¹ abból indulnak ki, hogy a KSH-adatok alapján beazonosított városterületek jellegét meg kell változtatni. (A szlömösödés megállításával, város-rehabilitációs folyamatok beindításával.) Illetve, hogy az ott lakók ebben a tekintetben releváns mutatóinak (képzettség, foglalkoztatottság, egészségi állapot) ’feljavításával’ olyan típusú társadalmi integráció veszi kezdetét, amely a magyar polgárok politikai jóváhagyása mellett teszi társadalmilag hasznosabbá az ilyen területeken élőket. (V.ö.: Nagy Henrietta, 2009.)

3.2. Szeged MJV antiszegregációs célkitűzései

Szeged is ennek a hozzáállásnak a szellemében fogalmazta meg a maga stratégiáját:

„A szegregálódott területek részleges vagy ad-hoc beavatkozásokkal nem kezelhetőek.

E területeken különösen hangsúlyosan területi alapú beavatkozásokat kell tervezni, amelynek elsődleges eszköze az egy helyszínre költöztetett alacsony státuszú népesség szétköltöztetése (kiemelés tőlem – a szerző), területi koncentráció csökkentése, magasabb státuszú csoportok területre vonzása.

Ezzel párhuzamosan pozitív irányú változás csak a társadalmi integrációt-reintegrációt szolgáló komplex eszközök – munkaerő-piac, oktatás, szociális hozzáférés, társadalmi

---

⁹ „A szegregáció azt jelenti, amikor egy településen belül a különböző társadalmi helyzetű emberek földrajzilag is elkülönülnek. Tipikus példák a városi szegénynegyedek, vagy a falusi cigánytelepek.

A szegregáció azért rossz dolog, mert nem teszi lehetővé, hogy kitörjenek az emberek a szegénységből. Ha valaki szegény, de jó környéken lakik, akkor jobb eséllyel talál munkát, megélhetést, vagy legalább jó iskolát a gyerekeinek. Amely szegény azonban telepen lakik, az a környezetében is csak hasonlóan kilátástalan emberekkel találkozik, és nem lát kiutat a szegénységből. Nem csak ő maga, de még a gyermekei sem fognak munkát találni, pénzt keresni – és adót fizetni, hogy Önnek is könnyebb legyen.

A szegregáció ellen lehet tenni. Nem csak nagy, országos méretekben: kicsiben is, sőt: egész biztosan azon a településen is, ahol Ön lakik. Ezt a kis füzetet azért szerkesztettük, hogy felhívjuk az Ön figyelmét néhány korszerű anti-szegregációs eljárásra, amelyet Magyarországon már kipróbáltak.” Nagy Gábor Dániel: **Előszó.** = Letenyi László (szerk.): *Antiszegregáció.* DARTKE, Szeged, 3. o. http://www.dartke.hu/files/9/176/antiszegregacio_ajanlas.hu.pdf l.d.: 2011.04.08.

¹⁰ Az eltérő mutatóknál az alap a ’legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők’ és ’a rendszeres munkajövedelemmel nem rendelkezők’ populáción belül a többsége egy-egy adott városrészben (l.: i.m., 5. o.).

¹¹ A neten szinte minden nagyobb magyar településnek megtalálható a vonatkozó tervezete, itt azért Kecskemét városát hoztam fel példaként, mert azt az MTA RKK Alföldi Tudományos Intézetében készítették, s ilyenén kell rendelkezzen regionális gazdaság- és társadalom-(á)talakítási fedezettel.

kirekesztettség csökkentése – következetes, hosszú távú, fókuszált alkalmazásától várható, amelyet az eddigi hazai és külföldi tapasztalatok is bizonyítanak.” (L.: Szeged ASZT, 42. o.)

A fentiekhez még két alapelv is tartozik:

A) az eszközrendő beavatkozás a meglévő szegregátum térbeli és a népesség számbeli növekedését nem eredményezheti;

B) a szegregátumból való kiköltöztetés csak integrált lakókörnyezetbe történhet (l.: u.o.).

Ez a törekvés elsődlegesen a hátrányos helyzetűek (nagyobbrészt romák) területi koncentrációjának a csökkentésére irányul. Alapeszközét pedig az iskolai diszkrimináció felszámolásában vélte felfedezni. (V.ö.: Szűcs, 2010.) A szemlélet háttérében az a ki nem mondott feltételezés áll, hogy a romák élethelyzetéből (és életviteléből) fakadó szegregációs tüneteket (re)szocializációval és munkahelyteremtéssel lehet orvosolni. Sarkosan fogalmazva: roma származású magyarokat kíván integrálni a társadalomba (v.ö.: Sarrazi tézisei, 2. és 3. o.).

Ez a felülről tervezett beavatkozások egyik archetípusa.

3.3. Az eddigi szakpolitikák belső ellentmondásainak az összefoglalása.

A nano-technikai társadalmi/gazdasági beavatkozás képességének hiányában egyelőre a társadalmi beavatkozások többségének, köztük a deszegregációs kísérleteknek a kimenetelek nem igazán tervezhető meg. Azok inkább tartoznak a jóslás, semmint az előrejelzés diskurzusterébe. Saját, 'nyugati' látásmódunk foglyaiként egyelőre nem igazán van okunk az optimizmusra. A Sarrazin-könyv, illetve a Barca-jelentés által felvetett problémák gazdasági értelemben mindenképpen relevánsak¹². Az eddig felvetődött megoldási javaslatok tekintetében ez már kevésbé bizonyos¹³.

Ha csak a magyarországi anti-szegregációs politika gazdaságpolitikai vonatkozásainál maradunk, megállapítható, hogy a beavatkozó (többségi, relatíve jobb létben élő) társadalom nem kíván támaszkodni a 'felemelni' kívánt populáció társadalomstatistikai jellemzőiben rejlő olyan potenciálra, mint pl. az eltérő termékenységi mutatók. Az egyik fő kérdés, hogy az a deszegregációs programok maradéktalan (sic!) megvalósítását követően jobb helyzetbe került, egymást jelentős mértékben metsző nagycsoportok (romák, mély szegénységben élők) gyermekvállalási kedve (: kultúrája) illeszkedni fog-e a többségi társadaloméhoz (ahol 1,3 gyerek jut egy szülő korban lévő nőre) vagy – a gazdasági modellektől amúgy sem idegen szemlélet szerint – a szegénység felszámolásával a gyermekvállalási kedv nem változik (marad a 3 körüli értéken)?

Ez utóbbit – a teljes integráció stratégiája mentén is – nehéz feltételezni.¹⁴

Makrogazdasági értelemben ez nagyjából az jelenti, hogy a látható szegénység gócpontjainak felszámolása együtt fog járni a társadalom előregedését Európa-szerte jellemző tendencia felgyorsulásával. Azaz azt a nagyságrendnyi transzfert, amit addig az eltérő demográfiai mutatókkal rendelkező nagycsoportoknak a többségi társadalomba való teljes belesimítására használtak fel anélkül, hogy azok makro szempontokból előnyös jellemzőit – nanotechnológiai beavatkozásokat a társadalom szövetében is lehetővé tevő eszközök hiányában – megkísérelték volna megtartani, a folyamat beteljesedésével más típusú szociális kiadások – hogy most csak a nyugdíjrendszer fenntarthatóságára/-tarthatatlanságára utaljunk – fedezésre kell fordítani¹⁵.

¹² Mégha megfogalmazásuk, azok ún. 'keretezése' (frameing) politikailag semmiképpen sem tekinthető korrektnek.

¹³ A vonatkozó oktatás-, identitás- és kisebbségpolitikai fenntartásaim kifejtésére itt és most nincs lehetőség.

¹⁴ Arról nem is beszélve, hogy annak megvalósulása bizonyos szempontból az integráció sikertelenségét jelentené, hiszen ezek a csoportok a korábban elemzett deszegregációs stratégiák implicit reszocializációs feltevéseinek nem tudnának eleget tenni ha a gyerekvállalási hajlandóságuk (ami jelen esetben a kulturális értékrendjük egyik – még véletlenül sem lebecsülendő – indikátora) maradt a 'megváltoztatásra ítélt' állapot 'szintjén'.

¹⁵ Így fennáll annak a lehetősége, hogy deszegregátoraink a legjobb tudásuk és jó szándékuk mellett is stratégiaileg cselekedtek (v.ö.: Habermas, 1994, 246.), mégha annak nem is voltak a tudatában.

Talán ha nem a többségi társadalom elvárásainak kiterjesztéséből indultak volna ki a kezdeteknél, hanem az 'egész' versenyképességének növelése érdekében a 'részek' heterogenitásának tolerálását, sőt azoknak a folyamatba való közösségi szintű bevonását is szem előtt tartották volna, akkor valamivel jobb kimenetelre is számítani lehetne. Ehhez azonban a habermasi „szisztematikusan eltorzított kommunikáció” (v.ö.: Habermas, 1994, 247-249.) rendszerlogikáját is explicitté illenők tenni. Itt első sorban olyan, a habermasi gondolatkörből kinövő jogvédő diskurzus által is használt, bevett és problémátlannak tetsző fogalmakat kellene a luhmanni *szociológiai felvilágosodás* revízióján átfuttatni, mint a *hatalom* és a *többségi elven alapuló képviselőlet* illetve az ugyanerre alapozott *döntéshozatal*. Azaz nem a deszegregációs politikák által kitűzött cél, nem is a tágabb értelemben vett probléma felismerése, hanem a megoldási javaslatok során implicite tételezett a többség demokratikus uralmára építhető homogén társadalomszerkezet ítéli összességükben kudarcra az eddig felmerült stratégiákat...

4. A roma stratégia, mint társadalom-innovációs projekt

A magyar EU-csatlakozás szinte minden tekintetben adaptív magatartásra, a régi tagállamok szintjének utolérésére készítette Magyarországot. Az új kihívás korai felismerése, valamint a 2011-es magyar elnökség során EU-szintre emelkedő roma stratégia olyan helyzetet teremtett, amely a magyar politikum számára az egész közösség számára irányadó szakpolitikai eljárások napirendre tűzését tette lehetővé. (Itt szeretném hangsúlyozni, hogy régi tagállamokat inkább sújtó 'bevándorlási probléma' és az újonnan csatlakozók elé kihívást állító roma integráció kérdése a szakpolitikai megoldások tekintetében azonos jellegű, bár nem teljesen egyforma eszköztár bevetésével megoldható/megoldandó feladatokat ró Unióra.)

Magyarország a más-más alakban megjelenő, de azonos gyökerű probléma rá inkább ható felének megfogalmazás és EU szintű tematizálása tekintetében iránymutató feladatott vállalt, amely tudatosítása tovább nem volt halasztható. És ez a 2011-es elnökség során az ún. Roma Stratégia (a továbbiakban: RS) megalkotásának Európai Unió szinten való feladat kijelölésével került a jövőbeni EU-s szakpolitikák alakítását is meghatározó programmá.

4.1. Magyarország nemzeti szintű javaslata a roma stratégia szakpolitikáinak kialakítására¹⁶

Felvetésem egyelőre csupán, a stratégia jelenlegi státusára való tekintettel a megoldások politika-elméleti és szakpolitikai gyakorlatának kereteit igyekszik felvázolni. A kisebbségpolitikai intézményrendszerek a területi és a személyi elvű autonómiák társadalmi egyenlőségeket orvosolni igyekvő törekvéseit, s azok összefüggő rendszerét próbálja meg felvázolni. A térben is koncentrálnak megjelenő egyenlőtlenségek (a nagyvárosi képzetlen bevándorlók és a vidék lemaradó térségeiben koncentrálnak, etnicizáló szegények) az EU gazdaságpolitikáját egyaránt új dimenziókat nyitnak: az új, a munkahelyek teremtésével a versenyképességet előtérbe állító gazdaság- és a vidéki egyenlőtlenségeket mérsékelni hivatott területpolitika az EU szintű politikaalkotás számára egyformán megkerülhetetlenül. Magyarországnak ebben a tekintetben a megoldások terén is útmutató eljárásokkal kell előrukkolni a közeljövőben, ha a gazdasági felzárkózás terén (foglalkoztatottság, a humán erőforrás hatékonysága) nem akar végképp lemaradni. Ehhez az RS tervezetében a következő célokat és a majdani szakpolitikákat keretbe foglaló, itt kiemelendő, a romák társadalmi

¹⁶ Ez a tanulmány lezárásakor még csak tervezett, az előadás elhangzása előtti napon zárult a koncepció társadalmi vitája, s a dokumentum fejlécén végigvonul a figyelmeztetés, hogy egyelőre a kormány még nem döntött – nincs végleges formája. V.ö.: RS = <http://www.kethanodrom.hu/attachments/article/1598/Strategia%20tervezet.pdf>.

helyzetének elemzéséből levont következtetéseket szeretném most – egyelőre csak felsorolásszerűen megemlíteni:

4.1.1. A roma stratégia fő célmegjelölései

„A célok elérésében – a társadalmi problémák meghatározó jellemzőit tekintve – az alábbi horizontálisan érvényesítendő célkitűzéseket tartjuk meghatározónak:

1. tartósan munkanélküli **aktív korúak munkaerő-piaci esélyeinek javítása;**
2. **a gyermekek szegénységének csökkentése;**
3. a szocializációs és szocio-kulturális hátrányok leküzdése;
4. **a roma nők iskolai és munkaerő-piaci hátrányainak csökkentése;**
5. **a hátrányos helyzetű területek lemaradásának csökkentése, a területi hátrányokból származó társadalmi hátrányok mérséklése.”** (RS,9.)

4.1.2. Demográfiai következtetések

1. A roma népesség életkori összetétele lényegesen fiatalabb népességet mutat, mint a nem roma népességé – a roma népességet rendkívüli mértékben érinti a gyermekszegénység. A gyermekszám emelkedésével nő a családok elszegényedésének esélye. A tervezettnél több gyermeket vállaló családok között az elszegényedés kockázata kétszer nagyobb, mint ott, ahol a család saját elképzeléseinek megfelelő számú gyermek született. A gyermekszegénység csökkentésére kidolgozandó stratégia egyik eleme a családtervezés tudatosságának növelése lehetne.

2. A roma népesség többsége a társadalmi gazdasági problémákkal jelentős mértékben sújtott régiókban (az Észak-magyarországi és a Kelet Magyarországi régióban) és hátrányos helyzetű térségekben él. A hátrányos helyzetű térségekre célzott programok hatékony beavatkozási lehetőségeket kínálnak a roma lakosság helyzetének javítására.

3. A roma népesség hátrányos helyzete több, egymással szorosan összefüggő társadalmi, gazdasági probléma eredője. Csak a több problématerületre egyszerre koncentráló, átfogó problémakezelési megoldások, komplex programok vezethetnek eredményre.

4. A roma nők társadalmi-kulturális okokból többszörös diszkriminációval érintett csoportnak tekinthetők, ugyanakkor a tradicionális családszerkezetben betöltött szerepük folytán a családokat célzó programok kiemelt célcsoportja lehetnek.

5. A romák helyzetének jobbítását (is) célzó beavatkozások nyomon követéséhez, értékeléséhez nem rendelkezünk megfelelő eszközrendszerrel. Hiányoznak a rendszeres, egymással összevethető adatokat tartalmazó kutatások, nem rendelkezünk rendszeres adatgyűjtésekkel a roma népesség problémáit illetően.

6. A romákat sújtó diszkriminációs jelenségekkel és előítéletekkel szemben hatékony intézkedésekre van szükség. (RM, 30.)

4.1.3. Oktatáspolitikai következtetések

1. Oktatási rendszerünk nem képes megfelelő mértékben csökkenteni a halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek családi környezetéből fakadó hátrányait.

2. A roma népesség jelentős iskolai, képzettségi hátrányokkal jellemezhető a többségi társadalomhoz képest. Bár tapasztalható a képzettségi szint emelkedése, ez kevés ahhoz, hogy ennek nyomán csökkenjenek a társadalmi különbségek (időközben a többségi társadalom képzettségi szintje is emelkedik). Fel kell gyorsítani a roma népesség iskolai felzárkózását.

3. A társadalmi, kulturális háttérű oktatási hátrányok annál sikeresebben ellensúlyozhatók, minél korábbi életkorban kezdjük meg a felzárkózás támogatását. Az óvodai felzárkózási programoknak kiemelt jelentősége van a későbbi hátrányok kialakulásának megelőzésében. A hátrányos helyzetű térségekben a hiányzó óvodai kapacitásokat meg kell teremteni.

4. A minőségi oktatási szolgáltatásokhoz való hozzáférés jelentős területi egyenlőtlenségekkel jellemezhető.

5. Az oktatási intézmények között jelentős minőségi különbségek vannak. Épp ott lenne a legnagyobb szükség a legjobb minőségű – a társadalmi hátrányokat érdemben ellensúlyozni képes – szolgáltatásokra, ahol jelenleg a legtöbb hiányosság tapasztalható.

6. Az oktatás szintjein felfelé haladva egyre kevesebb roma tanuló vesz részt a képzésekben. Az iskolai lemorzsolódás fokozottan érinti e népességet.

7. Az alacsony képzettségű fiatalok munkaerőpiacon való elhelyezkedésben kiemelt szerepe van a szak- és felnőttképzésnek. (RM, 53.)

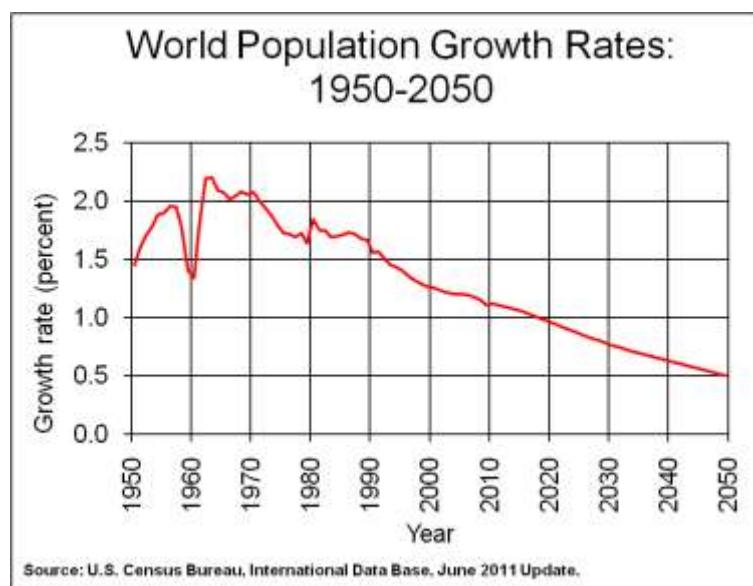
4.2. A roma stratégia lehetőségei és buktatói

A stratégia fő társadalmpolitikai hozadékát abban látom, hogy szakítani próbál a korábbi, (Szeged MJV antiszegregációs elképzelései kapcsán demonstrál) 'dekonzentráción' alapuló felzárkóztatási alapkoncepcióval. Ilyetén három elméleti ütemre kell bontani a szakpolitikák megvalósítását: az első feladat a társadalmi hátrányok azonosítása (ez nagyjából megtörténtnek tekinthető az RS-tervezet jelenlegi formája alapján I. pl. 7. melléklet), a második szakaszban a hátrányok helyben történő kiküszöbölése (a szorosabb értelemben vett társadalmi felzárkóztatás) kellene, hogy következzen. Az igazi kisebbségpolitika azonban a harmadik ütemen múlik: lesz-e társadalmi jóváhagyás/hajlandóság az etnikailag más jellemzőkkel bíró közösségek számára eltérő kulturális alapokon nyugvó gazdasági programok (etnikai regionalizmus) kidolgozásához?

Másként fogalmazva: képesek leszünk-e a többségi társadalommal elfogadtatni, hogy az ország (de az EU) versenyképességének további erodálódása csak akkor képzelhető el, ha a rendelkezésre álló lehetőségeket, köztük az etnikailag is elkülönülő humán erőforrást, annak a saját belső fejlődés szempontjából is releváns térbeli és politikai közegben szükséges kibontakoztatni?... Ez legalább annyira EU-s, mint amennyire magyar kihívás. Kisebbségkutató lévén, nem igazán vagyok bizakodó. Ugyanakkor más esélyt az EU jelenbeli világgazdasági státusának fenntartására/megőrzésére sem látok.

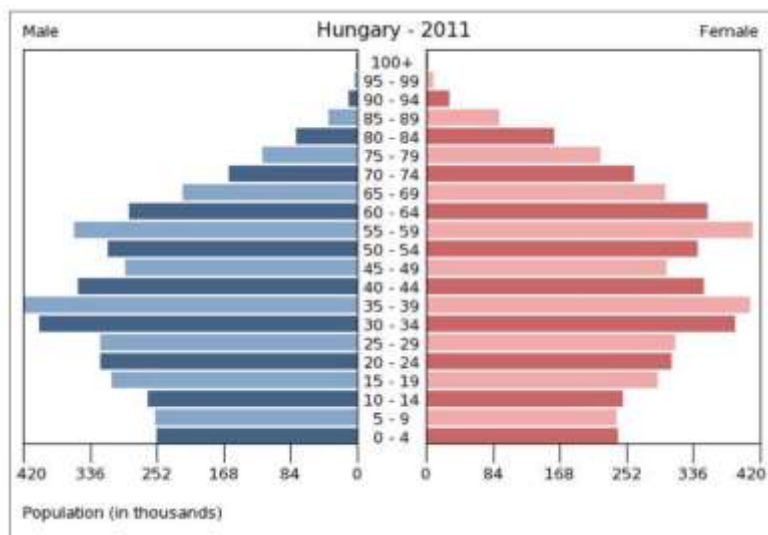
elléletek:

1. melléklet: A népszaporulat világtrendje.

Forrás: <http://www.census.gov/population/international/data/idb/worldgrgraph.php>, ld: 2011. 11. 09.

2. melléklet: Magyarország lakosságának korfája.

Forrás: <http://www.census.gov/population/international/data/idb/country.php>, ld: 2011. 11. 09.

3. melléklet: Magyarország lakosságának fő demográfiai mutatói.

Hungary

Demographic Indicators	2011	1995	2005	2015	2025
Population					
Midyear population (in thousands)	9,976	10,281	10,058	9,898	9,615
Growth rate (percent)	-0.2	-0.1	-0.1	-0.2	-0.4
Fertility					
Total fertility rate (births per woman)	1.4	1.6	1.3	1.4	1.5
Crude birth rate (per 1,000 population)	10	11	10	9	8
Births (in thousands)	96	112	97	91	81
Mortality					
Life expectancy at birth (years)	75	70	73	76	78
Infant mortality rate (per 1,000 births)	5	10	6	5	4
Under 5 mortality rate (per 1,000 births)	6	12	8	6	5
Crude death rate (per 1,000 population)	13	14	14	13	13
Deaths (in thousands)	126	145	136	126	127
Migration					
Net migration rate (per 1,000 population)	1	2	2	1	1
Net number of migrants (in thousands)	14	21	25	13	11

Source: [U.S. Census Bureau, International Data Base](http://www.census.gov/population/international/data/idb/country.php).

Forrás: <http://www.census.gov/population/international/data/idb/country.php>, ld: 2011. 11. 09.

4. számú melléklet: A magyarországi roma populáció létszámának alakulása

A roma lakosság létszáma, 1991–2021

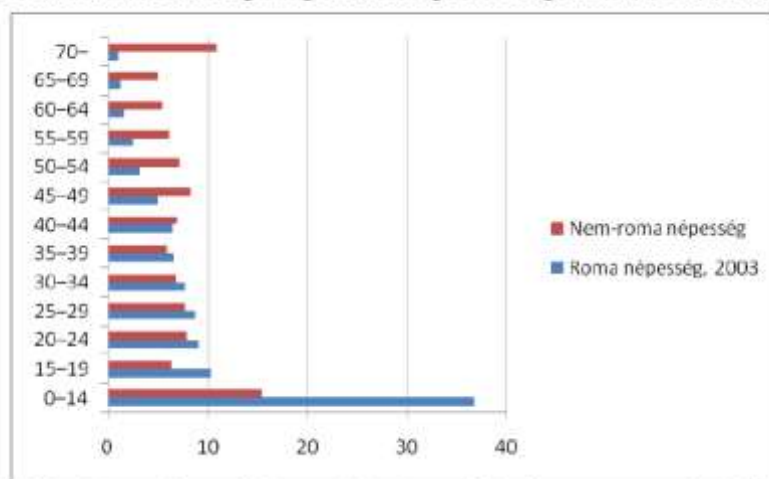
Tertületi egység	1991	2001	2011	Alap*	Alacsony	Magas
				2021		
Budapest	40 400	59 600	80 500	103 200	95 900	110 600
Közép-Magyarország	65 800	97 000	132 700	173 000	159 600	186 700
Közép-Dunántúl	22 800	31 000	39 800	49 500	45 900	53 200
Nyugat-Dunántúl	22 200	26 400	30 200	33 700	31 900	35 400
Dél-Dunántúl	63 500	72 400	79 300	84 900	82 700	86 800
Észak-Magyarország	123 800	151 500	181 900	215 500	204 300	226 500
Észak-Alföld	114 500	129 600	145 000	161 300	155 200	166 700
Dél-Alföld	35 500	41 800	48 700	56 300	53 500	59 000
Magyarország összesen	448 100	549 700	657 600	774 200	733 100	814 300

*Az előrebecslés különböző demográfiai „forgatókönyveket” feltételezve három verzióban készült.

Forrás: RS, 24. =
<http://www.kethanodrom.hu/attachments/article/1598/Strategia%20tervezet.pdf>, ld: 2011. 11. 09.

5. melléklet: Trend-jellegű demográfiai eltérések Magyarországon

A roma és nem-roma népesség életkorcsoportos megoszlása, 2001, 2003, %

Forrás: RS, 22. =
<http://www.kethanodrom.hu/attachments/article/1598/Strategia%20tervezet.pdf>, ld: 2011. 11. 09.

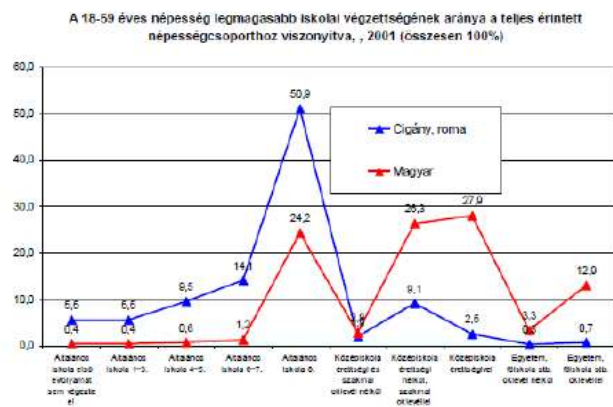

6. melléklet: A roma populáció térbeli koncentrátsága Magyarországon

Forrás: RS, 23. = <http://www.kethanodrom.hu/attachments/article/1598/Strategia%20tervezet.pdf>, ld: 2011. 11. 09.

7. melléklet: a képzettségi mutatók eltérése Magyarországon

Forrás: RS, 43. = <http://www.kethanodrom.hu/attachments/article/1598/Strategia%20tervezet.pdf>, ld: 2011. 11. 09.

Felhasznált irodalom:

Chizzali, Robert (2010): *A népesség szerkezetének átalakulása.* = Horváth Gyula–Hajdú Zoltán (szerk.): *Regionális átalakulási folyamatok a Nyugat-Balkán országokban.* MTA-RKK, Pécs, 145-167.

Független szakértői jelentés az európai kohéziós politika jövőjéről. = Háttér munka a DG Regionál. Panoráma, 29. szám. http://epa.oszk.hu/01400/01414/00017/pdf/2009_29_21.pdf. l.d.: 2011.04.04.

Gajdushek György (2009): GOVERNANCE, POLICY NETWORKS – INFORMÁLIS POLITIKAI SZEREPLŐK A DÖNTÉSHOZATALBAN = Politikatudományi Szemle, 2009/2. 58-88. http://poltudszemle.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=296&Itemid=51, l.d.: 2010. 05. 27.

Habermas, Jürgen (1994): *A cselekvésracionális aspektusai* =U.ö.: *Válogatott tanulmányok,* Atlantisz, Budapest, 223-257.

Habermas, Jürgen (é.n.): *A kommunikatív cselekvés elmélete.* ELTE SZI.TK, Budapest.

Illés Iván (2010): *A területpolitika változási irányai az Európai Unióban.* www.mrtt.hu/konferenciak/teruletfejlesztok/illes.ppt l.d.: 2011.08.04.

Körösenyi András (2009): *A népszavazás és a képviselői demokrácia viszonya.* = Enyedi Zsolt (szerk.): *A népakarat dilemmái.* DKMKA–Századvég, Budapest, 37-61.

Lengyel Imre—Mozsár Ferenc (2002): *A külső gazdasági hatások (externáliák) térbelisége.* = Tér és társadalom, XVI évf. 2002/2, 1-20. o.

Mayntz, Renate (2009): *Über Governance.* Campus, New York/Frankfurt, 171. o.

Nagy Gábor Dániel (2010): *Előszó.* = Letenyey László (szerk.): *Anti-szegregáció.* DARTKE, Szeged, 3-5. http://www.dartke.hu/files/9/176/antiszegregacio_ajanlas.hu.pdf l.d.: 2011.04.08.

Nagy Henrietta (2009): BARCA-JELENTÉS, AVAGY A REGIONÁLIS POLITIKA JÖVŐJE. <http://www.rgvi.gtk.szie.hu/datadir/content/file/letoltések/barca.pdf> l.d.: 2011.04.04.

Pap Tibor (2010): *Regionalizáció/-izmus és vagy kisebbségi intézményrendszer a területi és társadalmi egyenlőtlenségekből fakadó kihívások kezelésére.* = IV. Régiók a Kárpát-medencén innen és túl konferenci VIKÉK Közleményei (évkönyv) II. évfolyam 2-3. (No. 3-4.), Szeged, 331-336.

Petrás Endre (2008): *Kecskemét antiszegregációs terve.* = Dr. Csatóri Bálint (témavezető) MTA RKK Alföldi Tudományos Intézet, Kecskemét, 2008. 60. o. <http://www.alfoldinfo.hu/kecskemét/ivs/antiszegregacio.pdf> l.d. 2011. 04.08.

Rokkan, Stein (2000): *Staat, Nation und Demokratie in Europa.* Shurksmp, Frankfurt am Main, 500.

Sarnyai Csaba Máté–Pap Tibor (2010): *The formation and transformation of the minority- and regional institutional system in Serbia of the new millennium* = Geografica Timisiensis, vol. XIX., No: 1/21010. 77-87.

Sarrazin, Thilo (2010): *Deutschland schafft sich ab. Wie wir unser Land aufs Spiel setzen.* München, DVA, 463.

Szeged MJV antiszegregációs terve – 2008.

http://www.szegedvaros.hu/letoltesek/cat_view/302-varosfejlesztes.html?start=10. l.d. 2010.08.21.

Szeged MJV fejlesztési dokumentuma.

<https://eservices.szeged.eu/eku/eloterjesztes.php?eloterjesztesID=490> l.d.: 2011.04.08.

Szűcs Norbert (2010): *Mentoráláson alapuló deszegregáció. A szegedi eset bemutatása.* = Letenyei László (szerk.): *Anti-szegregáció.* DARTKE, Szeged, 5-10. (34. o.) http://www.dartke.hu/files/9/176/antiszegregacio_ajanlas.hu.pdf l.d.: 2011.04.08.

Bertalan András

A magyar mezőgazdaság külkereskedelemre gyakorolt hatása az eu-csatlakozás óta eltelt időszakban

Nyugat-magyarországi Egyetem Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar
Gazdaságtudományi Intézete (Mosonmagyaróvár)

1. Bevezetés

Hosszú évtizedek óta megfogalmazott cél Magyarországon a nyugat-európai gazdaságok „utolérése”. Azonban úgy gondolom, hogy alapvető probléma az elérendő cél pontosabb definiálásának hiánya. A gazdaság, a társadalom, és a politika számára különböző jelentése van a szónak. A vállalkozók a piacok hatékonyabb működésében, a gördülékeny kereskedelmi kapcsolatokban, az egyenlő partnerként történő kezelésben szeretnék utolérni nyugati társaikat. A lakosság életszínvonalbeli növekedést, munkalehetőséget, kiszámítható jövőt szeretne. A kormányzatok pedig elsősorban a GDP növekedésével szeretnék elérni, hogy idővel Európa elitjébe tartozzunk.

A gazdaságon belül a mezőgazdaság több szempontból kiemelt szereppel bír, mivel például nagymértékben befolyásolja az export eredményeinket, hozzájárul a foglalkoztatáshoz. Az „utolérés” sikerének több kulcsmomentuma van, ennek megfelelően az elvégzett kutatások is több szempont alapján értékelik az elért eredményeket. Gyakran alkalmazott módszerek a megtermelt volumenek összehasonlítása (pl. állatállomány), vagy a gazdálkodás jövedelmezőségének vizsgálata. A különböző kutatások, természetesen nem hoznak homogén válaszokat az ágazat sikerének tekintetében, hiszen önmagában egy nagyon heterogén területről van szó. Dolgozatomban a lehetséges kutatási szempontok közül elsősorban a mezőgazdasági termékek külkereskedelmének változásait vizsgálom az EU-csatlakozás utáni időszakban, mivel az ágazat által biztosított aktívum nagyban hozzájárulhat az ország sikeréhez. A külkereskedelmi egyenleg egy olyan visszamérhető, ellenőrizhető adat, amely a célként megfogalmazott „utolérés” egyik mérföldköve lehet.

Megvizsgálom a mezőgazdasági export/import viszonyulását a teljes magyar export/import volumenhez. Mint kiderül a GDP arányos súlyánál lényegesen nagyobb szerepet játszik a külkereskedelmi forgalomban, illetve a kivitel növekedési dinamikája is meghaladja a gazdaság egészének szintjét. Jellemző példa, hogy 2010-ben ez az ágazat adta a GDP 3,8 százalékát, viszont az exportból már 8 százalékkal vette ki részét, miközben a külkereskedelmi aktívum 38 százalékát adta.

2. Mezőgazdasági külkereskedelem jellemzői

Mielőtt következtetéseket vonnánk le a mezőgazdasági külkereskedelemmel kapcsolatban, át kell tekinteni a jelenlegi helyzetet, illetve az EU csatlakozás óta eltelt időszak eredményeit, változásait.

2.1 Agrárium szerepe a teljes magyar külkereskedelemben

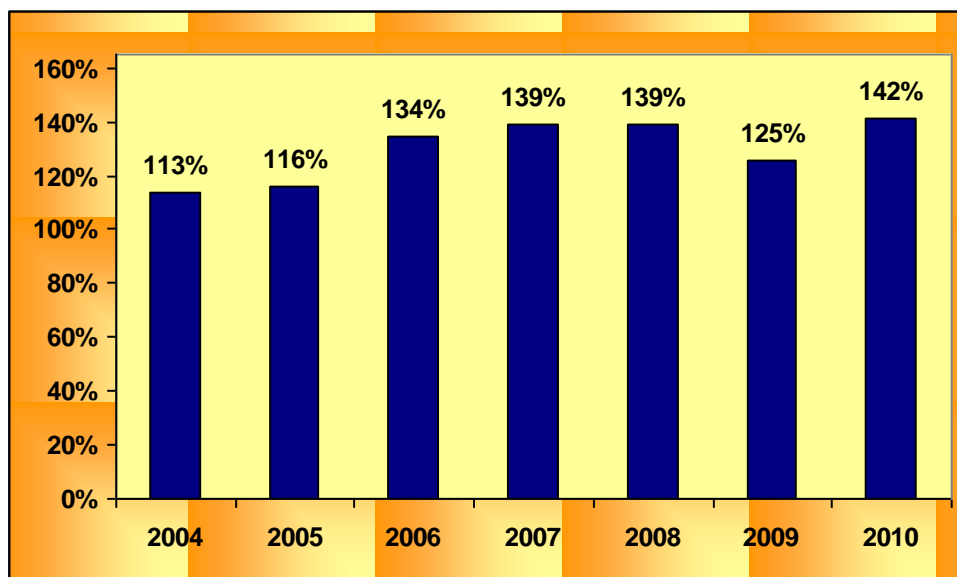
Amikor a mezőgazdaság külkereskedelmi egyenlegének alakulását hasonlítjuk a teljes gazdaság külkereskedelmi egyenlegéhez, fontos tisztázni, hogy milyen devizában végezzük az

összehasonlítást. Jelen esetben forint alapon vizsgálom a tendenciákat, az EUR alapon történő összehasonlításra egy későbbi vizsgálat során térek ki.

Magyarország egy nyitott gazdaság. Ha megvizsgáljuk a teljes külkereskedelmi forgalmat (kivitel+behozatal) arányát a GDP forintban mért szintjéhez képest, akkor látható, hogy a 2004-es 113%-ról 2010-re felment 142 %-ra (1. ábra). Tehát a nyitottság még növekedett is az utóbbi időszakban.

1. ábra

Magyar külkereskedelmi volumen aránya a GDP-hez (HUF alapon)

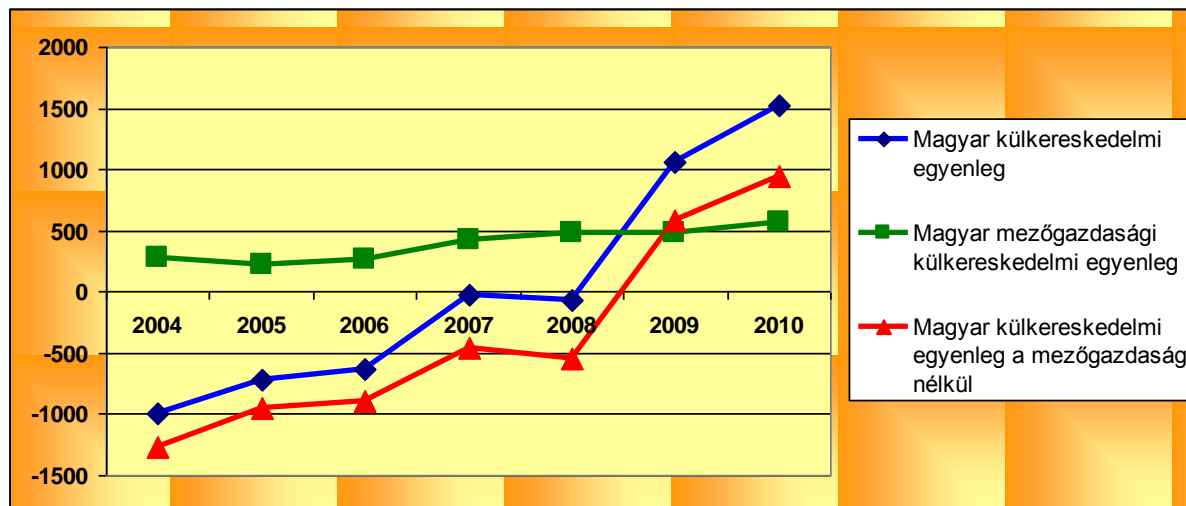
Forrás: KSH, 2011

A nyitottságnak számos következménye van. Gyorsabb felzárkózást tett lehetővé a kilencvenes években, azonban a gazdasági válság hatásaira is érzékenyebbé tette az országot, amely tényezőnek súlyok következményeit megtapasztalhattuk az utóbbi években.

A külkereskedelmi egyenlegben jelentős változásoknak lehettünk tanúi a 2008-as évtől kezdődően. A válság hatására jelentősen visszaesett a volumen. 2008-ról 2009-re a teljes forgalom 13,2%-al csökkent. Azonban míg az import 16,2%-os visszaesést mutatott, addig az export „csak” 10,2%-kal szorult vissza. Mivel a kivitel kisebb mértékben csökkent, ezért elindult a külkereskedelmi egyenleg látványos javulása, amely 2010-ben meghaladta az 1500 milliárd forintot. Később elindult mind a kivitel, mind a behozatal növekedése, melynek eredményeképpen napjainkra a teljes kivitel forintban mért értéke meghaladta a 2008-as szintet, és a pozitív egyenleg továbbra is fennáll (2. ábra). A 2011 augusztusi adatok alapján a tendencia tovább folytatódik, mivel az aktívum nyolc hónap alatt meghaladta az 1200 milliárd forintot, szemben az előző év hasonló időszakában kialakult 938 milliárd forintos egyenleggel.

2. ábra

Külkereskedelmi egyenlegek összevetése

Forrás: KSH, 2011

A mezőgazdaság külkereskedelmi egyenlege lényegesen kiegyenlítettebben alakult az elmúlt húsz évben és a vizsgált 2004-2010-es időszakban is. A forgalom folyamatos aktívumot mutatott, amely az elmúlt időszakban növekedni is tudott. A teljes külkereskedelmi volumen belül csak 6,8%-os súllyal szerepel az ágazat, azonban a folyamatosan pozitív egyenleg javítja az összképet. Bár a mezőgazdaságra jellemző a szezonális, az árak ellensúlyozzák a termésmennyiség változásokból adódó ingadozást, hiszen ha csökkennek a termésmennyiségek, akkor növekszik a felvásárlási ár. A mennyiségben jelentős ingadozások voltak tapasztalhatóak, például míg 2004-ben búzából és kukoricából összesen 14,3 millió tonna termelt, addig például 2007-ben alig több mint 8 millió tonna. Korábban a jelentős többletek nagyon alacsony árakat jelentettek, azonban mára a bio-üzemanyagok miatt támasztott kereslet nem engedi a gabonaárakat egy bizonyos szint alá csökkenni. A piac kiegyenlítettebbé válásának köszönhetően a külkereskedelmi egyenleg is megfelelő stabilitást mutat. Amennyiben a válságból való kilábalás esetén a külkereskedelmi szerkezet hasonló lesz a korábban tapasztaltakhoz képest, azaz az import dinamikus növekedése lesz a jellemző, akkor ismét az agrárium lehet az egyetlen aktívumot kiállító ágazat. Azonban a jelenlegi tendenciák nyomán van esély arra, hogy a külkereskedelmi többlet a teljes gazdaságot tekintve is fennmarad középtávon, mivel az importot erősítő belső kereslet lényegi növekedésére még évekig nem lehet számítani. A feldolgozó ipar pedig ideális esetben nagyobb értékben exportál termékeket, mint amekkora mértékben importál a termeléshez nyersanyagokat.

Mint látható a 2010-es aktívum 37,5%-át a mezőgazdaság adta, amely a teljes volumenhez mért 6,8%-os arányát és a teljes kivitelhez mért 8 %-os arányát figyelembe véve árnyalja a mezőgazdaság súlyának megítélését a teljes nemzetgazdaságon belül. Mivel a mezőgazdasági kivitel nagyobb része EU tagállamokba irányul, komoly szerepet játszik a magyar devizaforgalomban is, elsősorban euróval ellátva az országot. Magyarország számára rövidtávon a legnagyobb biztonságot a meglévő deviza tartalékok jelentik, ahogy

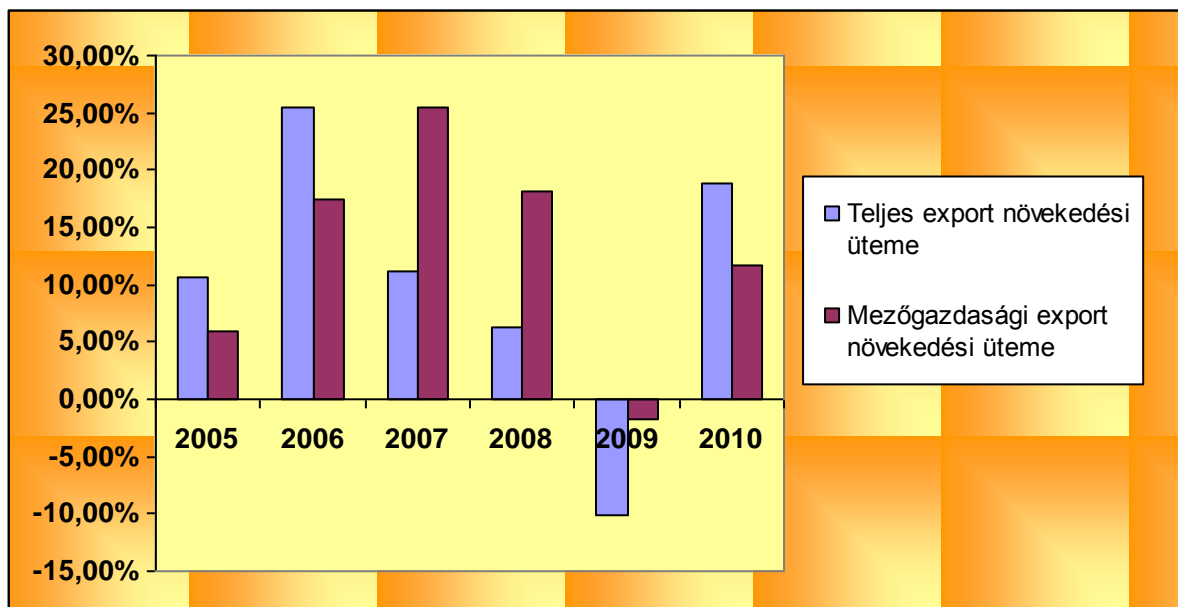
tapasztalható volt ez az IMF hitel kapcsán is. Ha figyelembe vesszük azt a tényt is, hogy a mezőgazdasági támogatásokat az EU szintén euróban utalja, még jobban felértékelődik a szektor szerepe. Például a forint jelentősebb árfolyameséseinek megakadályozására/lassítására a Magyar Nemzeti Bank többször használta a befolyó támogatások forintra váltását.

A teljes export és a mezőgazdasági export éves növekedési ütemét összehasonlítva (3. ábra) jelentős ingadozások tapasztalhatóak. A legnagyobb kilengést a 2009-es év jelentette. Ha a 2009-es évet – rendkívüli jellege miatt – nem vesszük figyelembe, akkor látható, hogy a teljes export növekedési ütem változásai nincsenek egyértelmű összefüggésben a mezőgazdasági kivitel növekedési ütem változásaival. Ezáltal a mezőgazdaság egy olyan diverzifikáló tényezőt jelent a külkereskedelemben, amely lehetővé teszi a teljes gazdaság sérülékenységének csökkentését.

A várható gazdasági válságra már 2006 óta tapasztalhattunk jeleket, hiszen a teljes exportdinamika már folyamatosan csökkent, gyakorlatilag a 2009-es adat beleillett a tendenciába. A mezőgazdaságnál nem voltak ilyen látható jelek, hiszen a 2007-es év rendkívül erősen sikerült a számos környezeti nehézség ellenére és még 2008-ban is 15% feletti növekedési ütemet tudott produkálni.

3. ábra

Export éves növekedési ütem

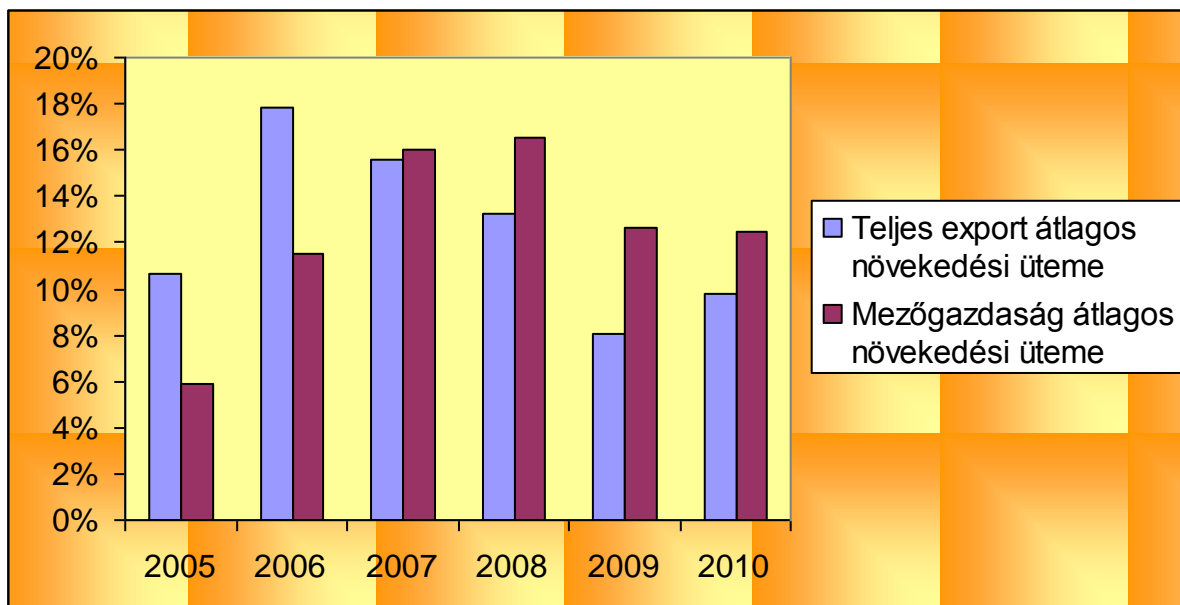

Forrás: KSH, 2011

Az EU csatlakozást követő időszokról tisztább képet ad, ha az éves átlagos növekedési ütemet vizsgáljuk 2004-es alapon (4. ábra), ezáltal jobban kivehetőek az adott időszak tendenciái. Mint látható az átlagos növekedési ütem tekintetében 2006-ig a mezőgazdaság elmaradt a teljes gazdaság teljesítményétől, azonban 2006 után jelentős előnyre tett szert, amelyet kisebb mértékben, de még 2010-ben is megtartott (mezőgazdaság 12,43%, teljes gazdaság 9,81%).

4. ábra

Export éves átlagos növekedési üteme 2004-hez képest

Forrás: KSH, 2011

A behozatal átlagos éves növekedési ütemét megvizsgálva kiderül, hogy még nagyobb eltérés tapasztalható, hiszen a teljes behozatalnál 6,8%-os, míg az agráriumnál 12,26%-os átlagos növekedést tapasztalunk. A mezőgazdasági export növekedési üteme nem tudott elszakadni az import növekedési ütemétől, azonban a magasabb bázis miatt nominálisan növekedett az aktívum. Az egész nemzetgazdaságnál tapasztalható különbség (export 9,81; import 6,8%) visszatükrözi a bekövetkezett változásokat, amelyek leginkább a 2008 utáni gazdasági átrendeződés eredményeképpen alakultak ki.

2.2. Mezőgazdasági külkereskedelem országcsoportok szerint

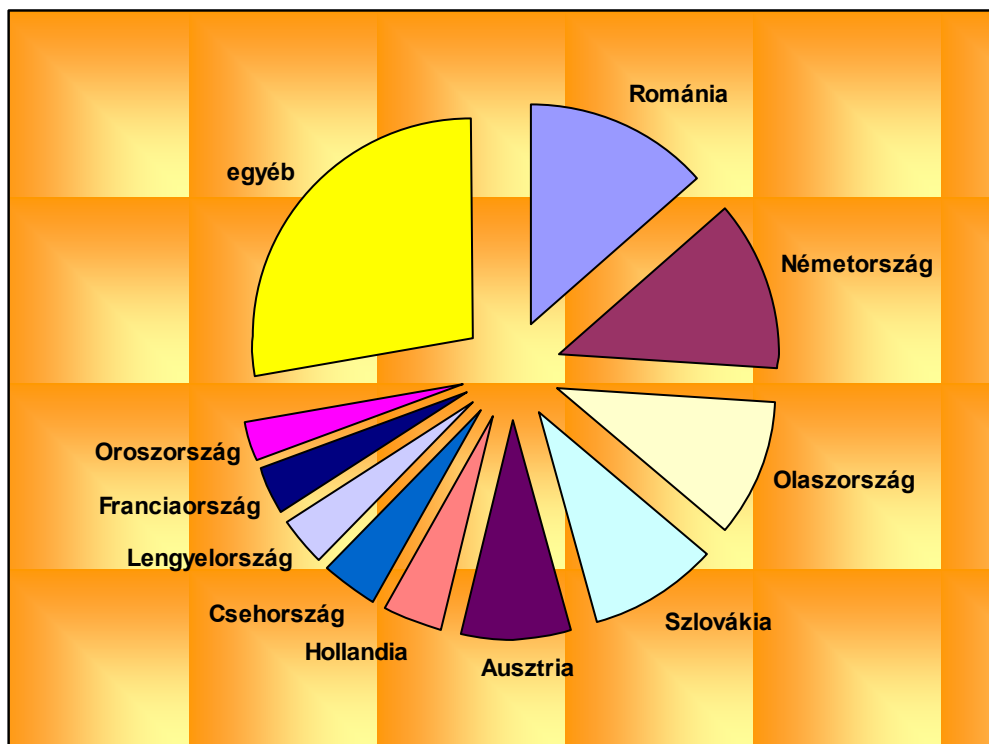
A mezőgazdasági kivitelben vannak nagyobb jelentőséggel bíró országok, mint például Románia vagy Lengyelország, azonban elmondható, hogy egyik célpont sem bír meghatározó jelleggel, egyik sem domináns. Feltűnő azonban, hogy a 10 legnagyobb befogadó közül 9 EU tagállam (5. ábra). Ez utóbbi 9 országba megy a magyar mezőgazdasági kivitel 70%-a. Az első 10-be még befért Oroszország, amely jelentősége a rendszerváltás után esett vissza drasztikus mértékben.

Az EU tagállamokkal folytatott kereskedelem ilyen szintje természetesen következik a közös piac nyújtotta előnyökből, de a földrajzi közelség is meghatározó az agrártermékek esetében. Nagyobb távolságokra csak magasabb feldolgozottságú, magasabb hozzáadott értékkel bíró termékeket érdemes kivinni. Emellett érdemes odafigyelni a keletre található államokra is, mint például Ukrajna, Oroszország, Törökország, mivel jelentős potenciált jelentenek felvevő piacként, de ugyanúgy az agrártechnika fejlődésével komoly vetélytársak is válhatnak belőlük.

5. ábra

Magyar mezőgazdasági kivitel aránya egyes országokként

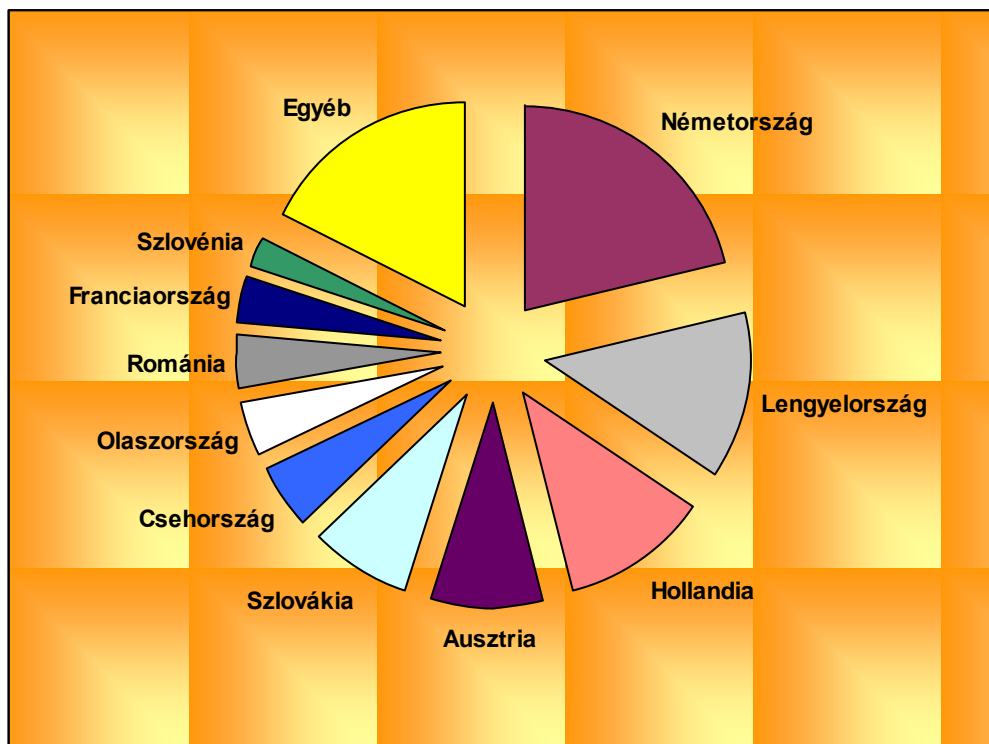
Forrás: KSH, 2011

Az első három ország esetében meghatározó a gabona, a napraforgó-olaj és a baromfi-hús kivitelünk. Olaszország a kukorica felvásárlásában játszik nagy szerepet, de búzát és sertéshúst is felvesz.

A behozatalban már egyenlőtlenebb az eloszlás, hiszen Németország (21,5%), illetve Lengyelország (13%) kiemelkedik a mezőnyből (6. ábra). Az első 14 helyen lévő ország közé csak EU tagállamok fértek fel. A sorrend hasonlóan alakul a kiviteli célországoknál tapasztalhatóhoz. Németországból elsősorban sajt-féléket, élő állatokat (pl. szarvasmarha, sertés) importálunk, míg Lengyelországból vágósertést és sertéshúst. A sertéshús behozatala jellemző tétel az első helyen szereplő országoknál, ami komoly figyelmeztetés egy olyan termék esetében, amelyből korábban jelentős exportot bonyolítottunk. Az állatállomány csökkenésének mértéke olyan szintet ért el, amely már nem teszi lehetővé a hazai igények teljes mértékű kielégítését sem. 1990-ben még 8 millió sertés volt hazánkban, ez a szám 2010-re lecsökkent 3,2 millióra. Amíg a hatékonysági problémákat nem oldják meg a termelés során, sajnos nem lehet számítani a tendencia változására.

6. ábra

Magyar mezőgazdasági termék behozatal aránya egyes országoként

Forrás: KSH, 2011

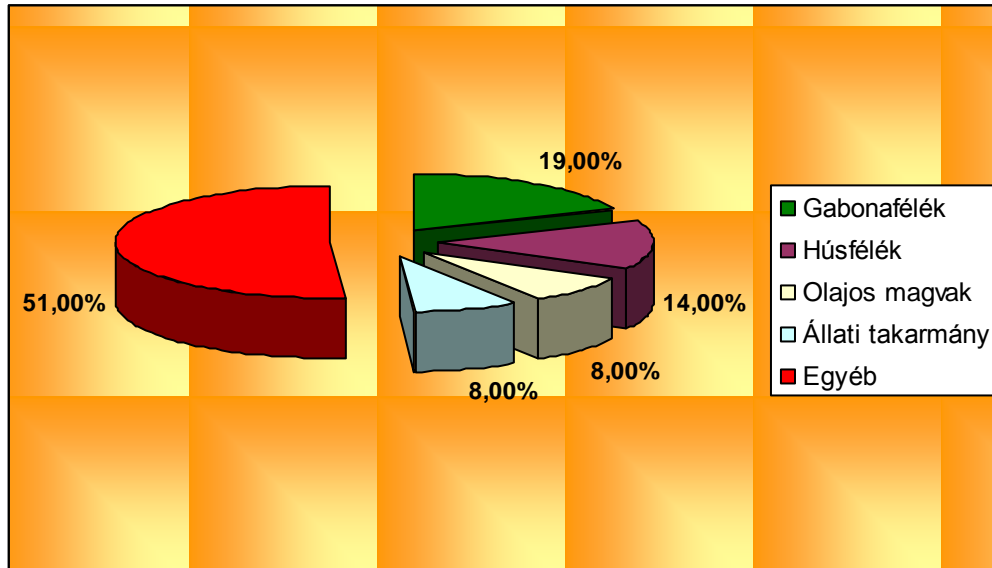
2.3. A külkereskedelem összetétele termékcsoportok szerint

Az export összetétele termékcsoportok szerint jelentős koncentrációt mutat, hiszen a gabonafélék, a húsfélék, az olajos magvak és az állati takarmányok együttesen a teljes kivitel 49 %-át adják (7. ábra). A fentiek fényében egyértelmű, hogy miért bír nagy jelentőséggel a gabonafélék termésmennyiségének és árának alakulása az egyes években.

A búza és a kukorica termésmennyiségének lényegi növelése már csak magas költségek mellett érhető el, hiszen az igénybe vehető területek mérete korlátozott, így csak technológiai váltással lehetséges a mennyiséget fokozni. Azonban nem is cél ezen termékcsoport súlyának további növelése, hiszen csökkenti a diverzifikációt. Húsfélék tekintetében még jelentős mozgástér van az ország kapacitásait tekintve, azonban több konkurens ország lényegesen alacsonyabb költséggel tudja előállítani az állati termékeket, húst, mint Magyarország, így amíg a technológiában nem történik lényegi változás, addig haszontalan a korábbi állatlétszámok felemlegetése. A legnagyobb növekedési lehetőséget a feldolgozott termékek jelentik, hiszen azok nagyobb profittartalommal értékesíthetők, messzebbre szállíthatóak, tartósíthatóak.

7. ábra

Egyes exportcikkek részesedése az agrárexportból 2010-ben

Forrás: AKI, Az élelmiszergazdaság külkereskedelme, 2011

Az import már diverzifikáltabb képet mutat, hiszen nincsen olyan kiugró termékkör, amely olyan jelentőséggel bírna, mint a kivitel esetében a gabonafélék. Első helyen szerepelnek az állati takarmányok, melynek jelentős része szója. Emellett elsők között szerepelnek még a tejtermékek, tojás, méz és a húsfélék, amelyeket meg tudnánk termelni helyben is, hiszen a természeti adottságaink megvannak hozzá.

3. Következtetések

A fenti adatokból látható, hogy a mezőgazdaság nagyobb szereppel bír a magyar külkereskedelmen belül, mint azt a GDP-hez viszonyított aránya mutatja. Az egyenlegben betöltött szerepe elsősorban kiegyenlítő jellegével tűnik ki, hiszen azokban az években is tud aktívumot felmutatni, amikor a nemzetgazdaság egészének szintjén az egyenleg negatív előjelű. Ezáltal kiszámíthatóbbá teszi a gazdaság jövőjének tervezését, diverzifikálttá működését. Az euró bevételeken keresztül tovább csökkenti az ország sérülékenységét, akkor is devizához juttatva a gazdaságot, amikor egyéb források beszűkülnek, illetve lassíthatja a forint árfolyamvesztését a konverziókon keresztül.

A legnagyobb felvevő piacokra vigyázni kell annak érdekében, hogy az egyenlegben meglévő stabilitás a jövőben is fennmaradjon. A kivitel megoszlása egészségesnek mondható abban az értelemben, hogy nincs domináns exportpiacunk. Azonban ha régiókat nézünk, feltűnő az EU-tagországok túlsúlya. További kockázatmegosztást jelenthetne a keletebbre fekvő országokkal való intenzívebb kereskedelem. Például Oroszország a Magyarországnál lényegesen nagyobb lakosságával fel tudná venni azt a többletet, amit a jelenleginél magasabb termésvolumen elérésével értékesíteni tudnánk. Ehhez azonban először biztosítani kell a szükséges kapacitásokat a megfelelő hatékonyság mellett. Hiába találunk vásárlókat a termékeinkre, ha nincs meg hozzá a képességünk, hogy megfelelő áron, megfelelő minőségben megfelelő mennyiséget elő tudjunk állítani. Jelenleg a magas termelési költségek miatt versenyhátrányban vagyunk az állati termékek piacán. Például míg Hollandiában egy kilogramm sertéshúst 2,6-2,7 kg takarmány-felhasználással elő tudnak állítani, addig Magyarországon a 3,2 kg is nehezen tartható.

Az elmúlt évtizedben komoly változások mentek végbe a világgazdaság szerkezetében, amelyeket a gazdasági válság csak felgyorsított. A fejlődő országok szerepe megnőtt (pl. Brazília, Kína, India). Kína és India a világ két legnépesebb országa, és egyikük sem tudja olyan mértékben növelni agrárkibocsátását, amekkora mértékben növekszik lakosságuk, így behozatalra szorulnak. Hatalmas potenciál rejlik tehát ezekben az országokban. Sajnos a nagy távolság miatt az élelmiszerek tekintetében nem könnyű megtalálni a jövedelmezően exportálható termékek körét, de a vízi útvonalak fejlesztése (pl. Duna jobb kihasználása) csökkenteni tudna a szállítási költségeken (SZILVÁSSY Z., 2009). A nagyobb hozzáadott értékű, jobban tartósítható élelmiszerek esetében már a szállítási költségek sem szerepelnek akkora súllyal az árképzésben, így mindenképpen hangsúlyt kell helyezni a feldolgozásra, az élelmiszeripar fejlesztésére.

Ebben az esetben még az sem gond alapvetően, ha külföldről importáljuk az élő állatot, amennyiben azt feldolgozva pl. szalámi formájában exportáljuk egy magasabb áron. Természetesen foglalkoztatási szempontból előnyösebb, ha már az élőállat előállítás is hazánkban folyik.

Összességében a behozatalnál törekedni kell arra, hogy amit helyben is elő tudunk állítani, azt ne hozzuk be külföldről. A behozatalban jelentős szerepet játszanak a tejtermékek. Magyarország szarvasmarha állománya az 1990-es 1,5 milliőről 2010-ig 682 ezerre csökkent. Az ágazatban olyan jövedelmezőségi gondok adódtak, amelyek sok üzem bezárásához vezettek (POGÁNY É. – SEBESY ZS. – TESCHNER G. – TROJÁN SZ, 2011). Az új technikákkal, pl. biogáz üzem építésével egybekötött fejlesztések jövedelmezővé tehetik a termelést, azonban a beruházás tökeigénye meghaladja a legtöbb termelő képességeit. Ha az ország meg tudja oldani a hatékonysági problémákat és egy egységes koncepciót tud követni

az elkövetkezendő években, akkor nyitott a lehetőség a további növekedésre (SZÚCS I.-KOVÁCS K. – VÁTNUS, 2007).

A mezőgazdaság külkereskedelmének fejlesztése csak a magas szintű technológiával rendelkező üzemek közreműködésével mehet végbe. A hatékonyság kritériumának csak a nagy volument, koncentráltan, alacsony költségen előállítani tudó vállalkozások tudnak megfelelni. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a kisüzemeknek nincs jövőjük. A belső fogyasztásban, a hazai piacra történő termelésben nagy jelentőséggel bírnak a kisebb üzemi mérettel, hagyományosabb technológiákkal működő vállalkozások, termelők. Egy 150-es tehénelétszámú telep nem tud tejet exportálni, csak ha szövetkezik más termelőkkel, vagy integrátoroknak adja el a tejet. Sajnos Magyarországon a szövetkezés még gyerekcipőben jár és nem mutat érdemi fejlődést a folyamat (ROMÁNY P., 2009). A közvetítőkön keresztüli értékesítés pedig csökkenti a termelők profitját, így vagy nem jövedelmező a termelés, vagy az áremeléssel csökken versenyképességük. A helyi értékesítési hálózatokba viszont be tudnak kapcsolódni, hiszen akik megtehetik, inkább vásárolnak helyi árukat olyan termelőktől, akiket ismernek. A vásárlók akár még magasabb áron is keresik az ilyen termékeket, mivel nagyobb a bizalom irányukba. Ezt igazolja egy friss kutatás is (KASZA GY.- FEHÉR O. – KISPÁL J. – ÓZSVÁRI L., 2011), amely szerint Magyarországon még a nemzetközi áruhálzancoknál is 70% felett volt a kínált magyarországi élelmiszerek aránya.

Összességében úgy gondolom, hogy az elmúlt 7 évben a mezőgazdaság a külkereskedelmi forgalom tekintetében jól teljesített, a jövőben pedig megfelelő hozzáállással nagy lehetőségei lesznek. Természetesen az eredményességnek más aspektusai is vannak, azonban az általam vizsgált szempontok alapján úgy gondolom, hogy a magyar mezőgazdaság sikert ért el, ami ha jelenleg nem is elegendő az „utolérés”-hez, de európai viszonylatban a magyar gazdaság teljesítményének szinten tartásához mindenképpen hozzájárul. A gazdasági válságból történő kilábalás után pedig megfelelő alapot szolgáltatathat a felzárkózáshoz.

Források

Agrárgazdasági Kutató Intézet – Az élelmiszergazdaság külkereskedelme Budapest, 2011

KASZA GY.- FEHÉR O. – KISPÁL J. – ÓZSVÁRI L. (2011): Magyarországi eredetű élelmiszerek részesedése a hazai kiskereskedelemben

Gazdálkodás, 55. évfolyam 2. szám 143. o.

Központi Statisztikai Hivatal – Stadat adatbázisok

Központi Statisztikai Hivatal – Mezőgazdaság 2010

POGÁNY É. – SEBESY ZS. – TESCHNER G. – TROJÁN SZ. (2011): A tejtermelés bevételei a nyugat-dunántúli társas vállalkozásokban Gazdálkodás, 55. évfolyam 4. szám 378. o

ROMÁNY P. (2009): Felértékelni az agrárgazdaságot?

Gazdálkodás, 53. évfolyam 2. szám 168.o.

SZILVÁSSY Z. (2009): Folyami hajózás és a magyarországi gabonaexport

Gazdálkodás, 53. évfolyam 2. szám 173.o.

SZÚCS I. – KOVÁCS K. – VÁNTUS A. (2007): Üzemtan II.

Debreceni Egyetem Agrár- és Műszaki Tudományok Centruma Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar, Debrecen 2007

Závecz Szilvia:

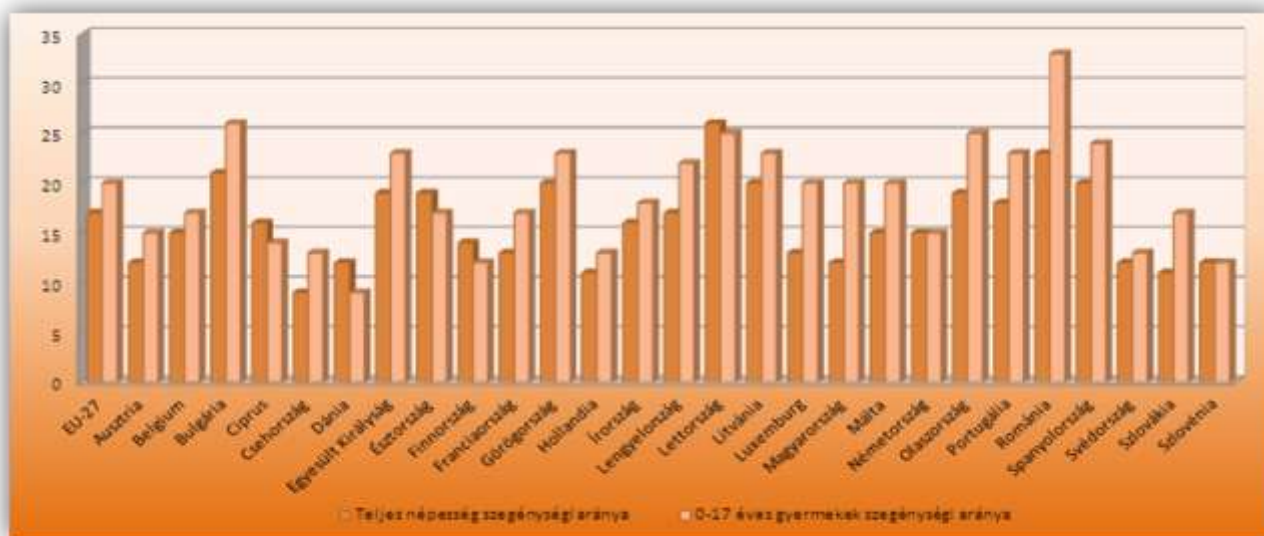
A gyermekszegénység ellen folytatott küzdelmek az Európai Unióban

NYME-KTK Doktori Iskola

Az európai jóléti államok többségének a legnagyobb kihívása, hogy felépítésük olyan múltbéli társadalmi szerkezeten alapul, melyre stabilan fennálló 2 szülő családok, magas szintű foglalkoztatás volt a jellemző. Napjainkban ezek a paraméterek jelentősen megváltoztak, ehhez pedig kevésbé alkalmazkodni tudó országok esetében fokozatos növekedésnek indult a gyermek körében a szegénység. A gyermekszegénységet, mint önálló problémát, csak nemrégiben állította az Európai Unió a figyelem középpontjába, azonban hamar nyilvánvalóvá vált az ügy jelentősége, miszerint a gyermekszegénység leküzdésével jelentősen gyengíthető a szegénység generációk közötti átörökítése, esetleges „újratermelődése”.

A gyermekarcú szegénység egyre égetőbb társadalmi probléma. A gyerekek alkotják a társadalom legkiszolgáltatottabb szegmensét, önhibájukon kívül is bennrekedhetnek a társadalmi egyenlőtlenségek ördögi körében. A létbizonytalanság és a szűkösség, a megfelelő minták hiánya, nem készíti fel őket a társadalmilag elfogadott normák szerinti felnőtt lételre, ez pedig a társadalmi problémák állandósulását jelenti, valamint a szegénység generációról generációkra történő öröklődését. Szociálpolitikai megközelítésből azért létfontosságú a gyermekszegénység megfékezése, mert a korai életkorban tett befektetések jóval hatékonyabbnak mutatkoznak, a későbbi, kiegyenlítő célú beavatkozásokhoz képest, továbbá a gyerekekbe fektetett összegek idővel a szociális költségek terén megtakarításként jelentkeznek.

A gyermekszegénység mérésére, (mint az általános szegénységi vizsgálatokhoz is) az ún. szegénységi küszöböt alkalmazza a statisztika, ez a medián ekvivalens jövedelem 60%-a

nemzeti valutában. Aki a küszöbjövedelemnél kevesebb jövedelemmel rendelkezik,

szegénynek számít. Az Európai Unióban körülbelül 80 millió emberre becsülik a szegények arányát, ebből 20 millió gyermek. Az átlagos gyermek jövedelmi szegénységi aránya az Unióban 2009-ben 20%-os volt.¹⁷

Forrás: Saját készítésű diagram a KSH[2010]:Statistikai Tükör - A szegénység és a társadalmi kirekesztődés (Laekeni indikátor 2009), KSH, Budapest, 2010. IV. évf. 91. szám alapján

A gyermekszegénység aránya az északi országokban a legalacsonyabb, Dániában csupán 9%. A legrosszabb szegénységi aránnyal Románia rendelkezik, 33%-kal.¹⁸ Magyarország gyermekszegénységi rátája az EU átlagával egyenlő, így a középmezőnyben helyezkedik el. A gyermekszegénységi arányt a teljes népesség szegénységi arányával is összevetve megállapítható, hogy a legtöbb uniós országban a gyerekeket jobban fenyegeti a szegénység, mint a teljes népességet. Ez az arány Románia után Magyarországon a második legmagasabb.

1. táblázat: Tagállamok pozíciója a gyermekszegénységi kockázat EU átlagához és a teljes népesség szegénységi kockázatához viszonyítva (2009)

		Gyermek szegénységi kockázat az EU átlaghoz képest		
		Alacsonyabb legalább 3%-kal	EU átlag körül mozog	Magasabb legalább 3%-kal
Gyermek szegénységi kockázat a teljes népességhez viszonyítva	Alacsonyabb	Szlovénia, Finnország, Észtország, Dánia, Ciprus		Lettország
	Max. 4%-kal magasabb	Ausztria, Belgium, Csehország, Franciaország, Németország, Spanyolország, Svédország, Hollandia		Görögország, Litvánia
	Legalább 5%-kal magasabb	Szlovákia	Málta, Magyarország , Luxemburg, Lengyelország, Írország	Románia, Portugália, Olaszország, Bulgária, Egyesült Királyság

Forrás: Saját készítésű táblázat a KSH[2010]:Statistikai Tükör - A szegénység és a társadalmi kirekesztődés (Laekeni indikátor 2009), KSH, Budapest, 2010. IV. évf. 91. szám alapján

Az 1. táblázatban összesítve látható az uniós átlaghoz és a teljes népesség szegénységi kockázatához viszonyított gyermekszegénységi arány, amely megmutatja, hogy egyes

¹⁷ **Központi Statisztikai Hivatal [2010]:**Statistikai Tükör-A szegénység és a társadalmi kirekesztődés (Laekeni indikátor 2009), KSH, Budapest, 2010. IV. évf. 91. szám

¹⁸ **Központi Statisztikai Hivatal[2010]:**Statistikai Tükör - A szegénység és a társadalmi kirekesztődés (Laekeni indikátor 2009), KSH, Budapest, 2010. IV. évf. 91. szám

tagállamoknak milyen irányba kell mozdulni a gyermekszegénység csökkentése érdekében. A legutolsó oszlop és sor a táblázatban mutatja a gyermekszegénység szempontjából legproblémásabb országokat. A legutolsó oszlop esetében a gyermekszegénységi kockázat az EU átlagához képest legalább 3%-kal magasabb. A legutolsó sor azokat az országokat foglalja magában, ahol a gyermekszegénységi arány legalább 5%-kal magasabb a teljes népességhez viszonyítva. A bal felső sarokban a legjobb eredménnyel rendelkező országokat, a jobb alsó sarokban pedig a legrosszabb helyzetű országokat találjuk. Az utóbbiak esetében kétirányú javulást is el kellene érni, egyrészt közelíteni kellene a gyermek szegénységet az uniós átlaghoz, továbbá a teljes népességhez viszonyított gyermek szegénységi arányt csökkenteni kellene.

A tagállamok gyermekszegénység kezelése terén elért teljesítményüket az alapján értékelik, hogy egyes tagállamok miként kezelik a gyermekszegénységet befolyásoló három legfőbb tényezőt, ezek a következők: állástalan háztartásokban élő gyermekek, munka melletti szegénység kockázatának kitett háztartásokban élő gyermekek, szociális transzfereknek a gyermekszegénységre gyakorolt hatása. Ezek alapján a tagállamokat négy fő csoportba sorolhatjuk:¹⁹

- ✚ *A csoport:* Ezekre az országokra a magas foglalkoztatottság és a magas összegű, hatékony szociális transzferek a jellemzőek. Ide tartozik: *Ausztria, Ciprus, Dánia, Finnország, Szlovénia, Hollandia, Svédország, Észtország, Franciaország*
- ✚ *B csoport:* A gyermekszegénység csökkentése tekintetében átlag alatti eredményeket értek el. Ezekben az országokban a fő problémát az állástalan háztartásokban élő gyerekek nagy száma jelenti, így az ő esetükben javítani kell a szülők foglalkoztatási rátáit. Ide tartozik: *Belgium, Csehország, Németország, Írország, Magyarország, Bulgária*
- ✚ *C csoport:* Ezen országok esetén magas a szülők állástalansága, sok esetben alacsony a munkaintenzitásuk (részmunkaidősek) és jelen van a munka melletti szegénység problémája. Ez utóbbi jelenség az alacsony béreknek tudható be. Ide tartozik: *Málta, Egyesült Királyság, Szlovákia, Litvánia, Lettország, Románia*
- ✚ *D csoport:* Esetükben alacsony az állástalan háztartásokban élő gyermekek aránya, viszont igen magas a családok körében a munka melletti szegénység, ami a szociális kiadások alacsony szintjével és hatékonyságával párosul. Ide tartozik: *Görögország, Olaszország, Luxemburg, Lengyelország, Portugália, Spanyolország*

Azok a leghatékonyabb uniós szakpolitikák, amelyek több fronton is kezelik a gyermekszegénységet, sikeresen kapcsolnak össze egy általános módszert a legebevezetőbbeket megcélzó intézkedésekkel.²⁰ Azonban a szegénység több dimenziós, és tagországonként eltérőek a tulajdonságai, így ami az egyik országban hatékony szakpolitikának bizonyul, nem feltétlenül hatásos egy másik tagországban. A szegénységi kockázattal járó tényezők elemzése alapján Magyarországra az alábbi szegénységi profilt

---

¹⁹ **TÁRKI [2011]:** Child well-being in the European Union-Better monitoring instruments for better policies, *Social Research Institute*, Budapest, 2011

²⁰ **Európai Közösségek [2008]:** Az EU szociális védelemmel és társadalmi integrációival kapcsolatos folyamata- Tematikus tanulmány a gyermekszegénységgel kapcsolatos szakpolitikai intézkedésekről, *Európai Közösségek Hivatalos Kiadványainak Hivatala*, Luxemburg, 2008

állítottam fel: azok tekinthetők hazánkban a szegény által veszélyeztetettnek, akik laza munkaerőpiaci kapcsolattal rendelkeznek, alacsony a végzettségük, legalább 3 gyermekes háztartásban vagy csonka családban, az ország keleti felén, községben élnek.

A kutatás második részében a hazai szegénységi profil alapján a magyar szociális rendszer hatékonyságát vizsgáltam, melyet 2 dimenzióban valósítottam meg. Egyrészt tanulmányoztam a támogatások célzottságát, másrészt a támogatások szegénységre kifejtett hatását. Azért fontos a két tényező külön bontása, mert lehet egy segély jól célzott, hogyha olyan alacsony összeget juttat a rászorulóknak, ami nem hat a társadalmi helyzetükre. Célzottság vizsgálatot a legfrissebb TÁRSZIM 2008-as mikroszimulációs modellel a családtámogatási rendszeren végeztem el. A háztartások ekvivalens jövedelmi decilisei közötti szubvenciók megoszlását igyekeztem elemezni. Akkor tekintettem egy támogatást jól célzottnak, ha az első és a második decilisbe képviseltette magát nagyobb számban. A családtámogatási rendszerek a családok számára általában két a gyermekvállalásból származó „hátrányt”, szegénységi kockázatot próbálnak redukálni, az egyik a gyermekvállalással járó többletterhek, a másik az otthon maradó szülőnek a gyermekvállalással kiesett keresete. A családtámogatási rendszer vizsgálata során arra jutottam, hogy több azoknak a támogatásoknak az aránya, melyek univerzálisak, mint amelyek jövedelemszinthez kötöttek. Véleményem szerint ez a családtámogatási rendszer a szegény jövedelmű háztartásokat kevésbé ösztönzi gyermekvállalásra, mint a magasabb jövedelműeket.

2. ábra: A családi pótlék átlagos igénybevétele háztartásonként, jövedelmi tízedek szerint, 2008-ban, éves szinten

Forrás: Saját készítésű TÁRSZIM 2008 alapján

Egyedül a családi pótlék tekinthető univerzális formája ellenére jól célzottnak (2. ábra), ugyanis, jövedelemvizsgálattól függetlenül eléri, hogy az alacsonyabb decilisekben magasabb legyen a támogatottak száma. A GYET is még jól célzottnak mondható, bár véleményem szerint munkára ellenősztönző hatása van pont az alsóbb decilisekben.

Úgy gondolom, hogy a GYES esetén változtatásokra van szükség, mely során a szűktett maximum-minimum elvet lehetne alkalmazni. A GYES alanyi jogon járhatna tovább, de biztosított jogviszonyhoz kötném a mértékét. Aki nem rendelkezik biztosított idővel, őket egy minimális összeggel támogatnám, ezzel munkára ösztönözve gátolnám az egyenlőtlenségek növekedését. A GYED és a családi adókedvezmény szelektál a háztartások

között azáltal, hogy járulékfizetéshez köti a támogatást, és bár a szegényebb háztartások egy része kimarad a szubvencióból, munkaösztönző hatása miatt fontosnak tartom.

A hatásosság vizsgálat során a háztartások jövedelmi deciliseinek vizsgálata bizonyította, hogy a támogatások az alsóbb decilisekben eredményesebbek. A korcsoport alapú elemzésnél (2. táblázat) megállapítható, hogy proporcionálisan nő a szociális ellátások hatásossága a korcsoportok szegénységi kockázatával.

2. táblázat: A szegény családban élő népesség korösszetétel szerinti változása a szubvenciók hatására

Korcsoportok	Jövedelmi szegénységi arány társadalmi juttatások nélkül		Jövedelmi szegénységi arány társadalmi juttatások nélkül (de nyugdíjjal)		Jövedelmi szegénységi arány	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009
0-17	52	51	47	46	20	21
18-24					18	18
25-49	44	43	30	28	12	13
50-64					9	8
65 -	89	88	10	9	4	5
Összesen	52	51	30	29	12	12

Forrás: Saját készítésű táblázat a KSH[2010]:Statistikai Tükör - A szegénység és a társadalmi kirekesztődés (Laekeni indikátor 2009), KSH, Budapest, 2010. IV. évf. 91. szám alapján

A jövedelemfüggő támogatások hatásossága már kevésbé volt ennyire egyértelmű, az igénybevevők kicsi arányán volt képest eredményesen változtatni, a rászorultsági alapú támogatási forma ellenére pedig az igénybevevők közül így is maradtak ki szegények.

A célzottság és a hatásosság együttesen alkotják a hatékony szociális ellátórendszer alapját. Az elemzés során, ahol a gyermekszegénység csökkentése volt a fő szempont, arra jutottam, hogy bár a magyar ellátórendszer jól teljesít, egyes támogatások esetén alacsony hatékonysággal működik. Az állam részről a családtámogatások esetében a magas jövedelműek gyermekszám növelése vált sarkalatos céllá. Napjainkban több okból is, részben az előregedő lakosság mellett a szociális juttatások hosszú távú finanszírozhatósága miatt szükséges lenne, hogy a családtámogatási rendszer ösztönözze a gyermekvállalást. Továbbá migrációra erősen érzékeny országunknak törekednie kell a kedvező családtámogatási rendszerrel a meglévő családok marasztalására. Így a magyar családtámogatási rendszerrel kapcsolatban levonhatjuk azt a következtetést, hogy nem lehet csak a legszegényebb rétegek prioritásával foglalkozni a középosztály hátrányára. Magyarország számára is, mint a legtöbb sikeres tagország esetében, azok a szakpolitikák lehetnek eredményesek, ahol az általános támogatást a legsérülékenyebbeket célzó szakpolitikával kombinálják. Hazánk esetében ilyen szakpolitika a „Legyen jobb a gyerekeknek!”²¹ nemzeti stratégia keretein belül működő „Széchényi Gyermekesély Program”, amely a hátrányos helyzetű területeken élő gyerekek segítségét célozza. Azért fontos az ország számára egy 25 évre szóló generációs stratégiát kidolgozni, mert a gyerekek társadalmi integrációja több évtizedes, folyamatos erőfeszítéseket igényel. Európai Unió kezdeményezések is vannak a tagállamok gyermekszegénység csökkentése érdekében, ilyen az Európa 2020 stratégia, mely öt területre, köztük a szegénység

²¹ <https://hirkozpont.magyarorszag.hu/hatteranyagok/gyerekeknek> (Letöltés:2011. október 7.)

felszámolására fókuszál a fenntartható, élhető jövő érdekében. A stratégia 50%-kal szeretné 2020-ra csökkenteni az uniós gyermekszegénység mértékét.

Napjainkban a válság hatására egyre szaporodnak a kérdőjelek a túlméretezett szociális ellátórendszer fenntarthatósága körül, sűrűn hangoztatva, hogy esetleges megoldás a problémákra a jóléti funkciókon belüli magas arányú szociális kiadások megnyirbálása. Úgy gondolom, hogy még ha ez szükségszerűvé is válik, a legfontosabb, hogy a gyerekekre szánt támogatások ne sérüljenek, hiszen ők a jövőnk és jobbesetben egyszer épp ezen szociális ellátórendszer finanszírozói is.

Felhasznált irodalom:

Központi Statisztikai Hivatal [2010]: Statisztikai Tükör-A szegénység és a társadalmi kirekesztődés (Laekeni indikátor 2009), *KSH*, Budapest, 2010. IV. évf. 91. szám

TÁRKI [2011]: Child well-being in the European Union-Better monitoring instruments for better policies, *Social Research Institute*, Budapest, 2011

TÁRSZIM [2008]: Mikroszimulációs modell

Európai Közösségek [2008]: Az EU szociális védelemmel és társadalmi integrációival kapcsolatos folyamata- Tematikus tanulmány a gyermekszegénységgel kapcsolatos szakpolitikai intézkedésekről, *Európai Közösségek Hivatalos Kiadványainak Hivatala*, Luxemburg, 2008

Internetes forrás:

7.) <https://hirkozpont.magyarorszag.hu/hatteranyagok/gyerekeknek> (Letöltés:2011. október

Tematikus program

Magyarország helye és helyzete az Európai Unióban

- Utolérés és alkalmazkodás -

A Professzorok az Európai Magyarországért Egyesület konferenciája

2011. november 11.

Helyszín: Országos Egészségfejlesztési Intézet, 1096 Budapest, Nagyvárad tér 2. III. emeleti tanácsterem.

9:15-10:00: Érkezés, regisztráció

A konferencia levezető elnöke: Dr. Kemény László, politológia professzora

10:00: Megnyitó: Dr. Demetrovics János, akadémikus, a PEME elnöke

10:15: - 11:00 Nyitó plenáris előadás:

Magyarország helye és helyzete az Európai Unióban - Utolérés és alkalmazkodás

Előadó: Prof. Dr. Mihályi Péter, egyetemi tanár, a veszprémi Pannon Egyetem és a budapesti Közép-Európai Egyetem professzora, a PEME tudományos alelnöke.

11:00 – 11:10 Rövid szünet

11:10 - 15:00 Phd. hallgatók előadása (kérdések és hozzászólások)

- 1. Schlosser Mátyás:** Cement kompozit kísérletek hazai nád felhasználásával
- 2. Horváth Sarolta Noémi:** Városrégiók fejlődése Magyarországon és az Európai Unióban
- 3. Dávid Viktória:** Új tendenciák az Európai Unióban a könnyűszerkezetes készházak területén
- 4. Keresztes János:** Papírból fát, avagy hogyan tudunk a lebomló csomagolóanyagok fejlesztésével hozzájárulni környezetünk élhetőbbé tételében
- 5. Pap Tibor** A társadalmi felzárkóztatás kohéziós hozadéka: az EU – eddig – hiányzó kisebbségpolitikájából fakadó hatékonyság veszteség és a felszámolását célzó szakpolitikák

6. **Bertalan András:** A magyar mezőgazdaság külkereskedelemre gyakorolt hatása az EU csatlakozás óta eltelt időszakban
7. **Závecz Szilvia:** A gyermekszegénység ellen folytatott küzdelmek az Európai Unióban

15:00: A konferencia értékelése és bezárása